

Nr 1 2015 • januari - februari

pris 90 kronor

É Romani Glinda

Den romska spegeln

27 Januari högtidhölls
i St. Jacobs kyrka

Den romska ledaren

Nu har det ju hänt igen. Polisen är ute i blåsväder. Som om det inte var nog med Malmöpolisens kringresanderegister över ca 4 000 registrerade romer. Nu får vi veta att stockholmspolisen fört ett hemligt register i 10 år med kvinnor som blivit misshandlade och som anmält våld och hot från närstående män. Polisens kvinnoregister sägs vara ett nytt bra-att-ha-register. Det är Södertörnspolisen som startat och använt det hemliga registret.

I det registret finns över två tusen kvinnor registrerade. Enligt Expressen finns det anteckningar och bedömningar om kvinnorna som mytoman, psykiskt instabil eller knepig. När man läser i personakterna får man intrycket av att det är målsägaren som är den skyldige. Man kan ju fråga sig varför man inte lägger fokus på förövaren i stället.

Det är en mycket dyster läsning. Bland annat kan man läsa om en romsk kvinna: ”Målsägaren rumänsk rom, fd rysk rom. Stor sårbarhet hos målsägaren, cancersjuk stort medicinintag... Frågetecken runt henne, framkom att hon deltagit i stölder tillsammans med sonen.”

Det finns anteckningar om kvinnornas etnicitet som turkisk, polsk och iransk.

I likhet med Kringresanderegistret förnekade polisen först att registret fanns. Kickis Åhré Älgamo var tidigare chef för gruppen och larmade då att registret fanns, menar att registret är olagligt, men vill inte svara på frågor utan hänvisar till cheferna på Södertörn. Cristian Agdur nuvarande chef på Södertörnspolisen säger i en intervju på tv att de har sökt och fått tillstånd till registret under flera tillfällen, men nu när undersökningarna kommit igång så, hoppсан, upptäcker man att registret inte haft något tillstånd de senaste fyra åren. Vad gör polisen då? Jo som vanligt anmäler de sig själva.

Varför känner jag igen mönstret? Har vi inte sett det tidigare? Jo men visst, så sa de ju när brunnit i det romska lägeret i Högdalen. Där hade man inte startat mordbrandsutredningen dagen efter branden. Polisen sa då – Vi misstänker

att det rör sig om oaktsamhet vid eldning eller matlagning. Vid påtryckningar utifrån och efter att mannen som låg på sjukhuset för sina brandskador avlidit kom de underfund med att de skulle göra en mordbrandutredning och därmed anmälde de också sig själva till avdelningen för interna utredningar. Det var så dags då att göra en mordbrandsutredning då alla bevis undanröjts någon vecka innan. Vad hände med den utredningen?

Ja utredningar ska man vara beredd att vänta länge på. Nu väntar vi på att Justitiekanslern ska säga något om kringresanderegistret. Det skulle ha kommit i september men har av någon anledning dröjt.

Situationen för de fattiga EU-romerna har inte blivit mycket bättre trots att det är allt fler som engagerar sig. De bor i misär i skogar och under broar. De blir attackerade varje dag av svenskar som känner sig hotade av dem. De blir spottade på, sparkade och ibland slagna.

Det finns även en annan aspekt på deras problematik. För ett tag sedan fanns det 17 läger i Stockholm och i skrivande stund finns det 40. Då har man inte räknat alla de familjer som ligger i tunnelbanor och under broar. Stockholms stad har startat olika boenden, men de räcker inte alls. Det krävs insatser inte bara från svenska myndigheter och de frivilligorganisationer som engagerat sig, men en mycket bred europeisk insats med fokus på romernas situation i sina hemländer. Men synen på romer och deras situation i till exempel Rumänien är fortfarande hemsk, både hur majoritetssamhället betraktar och behandlar dem och hur man från myndigheternas sida ser på dem. Vardagsdiskrimineringen är så ingrodd att de flesta, inklusive romerna själva, inte ser hur grav och alvarlig den är. Till och med den rumänske socialministern Rovana Plumb uttalade sig under en presskonferens i Rosenbad om att det inte finns någon diskriminering i Rumänien. En ren lögn alltså, eller en totalt avskärmd bild av verkligheten.

Fred Taikon

É Romani Glinda

Egnahemsvägen 58
141 37 Huddinge

Telefon:

+46 (0)8-779 40 31
+46 (0)70-712 39 91

E-mail: info@romaniglinda.se

Webadress: www.romaniglinda.se

Postgiro: 19 54 82-5

Ansvarig utgivare

och chefredaktör: Fred Taikon

Redaktion:

Rosario Ali Taikon, Bengt O Björklund,
Veronika Portik, Mia Taikon och Gertrude Nilsson Björklund

Tipsa oss

Vi tar gärna emot material till tidningen, samt tips om olika evenemang på samtliga romanédialekter, antingen via vanlig post eller via e-posten: mia@romaniglinda.se

---

Vår bidragsgivare
Statens Kulturråd

Tryck: Carlshamns tryckeri

ISSN 1651-3258

Missa inte!

Fred Taikon och Monika Kaldaras läste sagor i Malmö.

Berith Kalander i St. Jacobs kyrka den 27 januari.

Gabriela Gutarra under Kulturdagarna på Sensus i Stockholm.

Stefan Löfven på Raoul Wallenbergs torg 27 januari.

I detta nummer kan du läsa om

DEBATT

4 **Berith Kalander** skriver om de hemlösa romerna på våra gator..

ÉRG TAR EN LATTE MED

5 **Sam Carlquist**, poeten från Rågsved. En jude som står på romernas sida.

ROMSKA KULTURDAGARNA

6 **I år hölls** de Romska kulturdagarna i januari i Stockholm. Årets upplaga blev en stor publik-succé..

ARMÉMUSEUM FOKUSERAR PÅ ROMER

12 **Raoul Wallenbergsdagen** fick romskt fokus i år på Armémuseet i tockholm.

27 JANUARI I KYRKAN

14 **ÉRG bjöd in** till minneshögtid i St. Jacobs kyrka.

27 JANUARI PÅ RAOUL WALLENBERGS TORG

17 **Bland andra talade** Stefan Löfven och Berith Kalander, dotter en en romsk överlevare.

ROMER SKA VARA MED I POLISUTBILDNINGEN

18 **Ett tredje möte** med polisen skedde på Polishögskolan i Solna för att romer ska ge input.

SAGOSTUND MED ROMSKA SAGOR

20 **Monika Kaldaras** och Fred Taikon läste romska sagor på Stadsbiblioteket i Malmö..

KOMMISSIONEN MOT ANTIZIGANISM

22 **Kommissionens första rapport** presenteras.

OM HATBROTT

24 **Panel samtal om hatbrott** och diskriminering i Riksdagen.

LITTERATURSIDOR

26 **Fyra nya böcker** presenteras.

GAMLA BILDER BERÄTTAR

28 **Om en Kris** någon gång på 60-talet.

MIAS MATSIDOR

30 **Den här gången** är det spenatgnocci som ska tillagas efter konstens alla regler.

EU-romer är också människor

Runt om på Sveriges gator har det blivit en vanlig syn att se de romska EU - migranterna med sina pappersmuggar. De sitter på den kalla marken och försöker få vår uppmärksamhet genom att de säger ett vänligt Hej till oss som passerar dem. Flera av oss som går förbi orkar inte ens bemöda oss med att se dem i ögonen och hälsa tillbaka.

Jag blev vittne till något så osmakligt i höstas. Lions var ute med sina sparbössor för att samla in pengar till Världens barn. En ung romsk pojke satt utanför ICA i Piteå med sin pappersmugg bredvid sig. De som samlade in pengar för Världens barn, ställde sig framför den romska pojken och skramlade med sin bössa. Självklart var insamlingen till Världens barn ett gott och bra ändamål. Förlåt mig om jag är cynisk, men var detta också inte ett barn som även han befann sig i nöd där han satt på gatan och bad dig som passerade honom om dina växel-pengar.

En annan händelse inträffade i Kalmar. En man tittade på en ung romsk kvinna med avsky och hennes Hej besvarade han med att säga:

De är inte människor som sitter där. De är Råttor.

Visst kan man bli upprörd över det uttalandet, men vem är det mest synd om? Den som inte har empati för sin medmänniska eller den som blir kallad för olika okvädesord?

Det vi måste göra som inte ser våra EU-migranter som råttor är att vi måste hjälpa dem. Allt räknas. Man måste ha insikten och förståelsen över att sitta på gatan utanför olika butiker inte är något som är lätt. De har en arbetsdag på 12-14 timmar och deras frukost lunch och middag kan bestå av de utgående datum-märkta varor som de hämtat ur en contain-

ner. Alla romska kvinnor som sitter ute och tigger lider av urinvägsinfektioner. De har problem med att sköta sin hygien, vilket medför sjukdomar.

Varför sitter de här, kanske du undrar? Varför är de inte i Rumänien? En rumän som blir arbetslös får av den rumänska staten 525 kronor i arbetslöshetsunderstöd. För att få ett arbetslöshetsunderstöd måste man ha haft ett arbete. Jag lät tre rumänska romer sova hos mig när det sociala systemet vi har i Sverige inte kunde eller kanske rent av inte ville hjälpa dem. När undertecknad ringde socialjouren i Piteå och bad dem hjälpa de tre romska EU-migranterna fick jag svaret att det inte fanns någon hjälp att få. Ute var det -8 grader kallt och jag hade inte hjärta att låta dem sova ute i en kall bil.

Jag frågade dem varför de inte arbetade i Rumänien, de vill arbeta men när de kommer för att söka arbete viftar man med handen mot dem och ber dem försvinna därifrån.

Hur ser framtiden ut för våra rumänska systrar och bröder? Vi bör alla hjälpa till eftersom de flesta av oss har mer än vi behöver. Om vi skänker 200 kronor till Helhjärtat för romerna som organisationen Hoppets stjärna har, innebär det att en romsk familj får en tryggare tillvaro, eftersom pengarna bl.a. räcker till ved för en hel månad. För dig och mig innebär denna uppoffring kanske inställd fredagsmys.

De unga romska kvinnorna som kommer till Sverige sitter 12-14 timmar om dagen i alla väder och flera av dem är

Berith Kalander.

gravida. Vad händer efter de fött sitt barn? Får de hjälp av de sociala myndigheterna eller kommer det inom en snar framtid vara så att den unga romska modern sitter med sitt nyfödda barn i famnen utanför våra butiker och sträcker ut sin pappersmugg.

Många tror sig veta sanningen om dem som sitter och tigger, nämligen att de ingår i organiserade ligor. Om fallet skulle vara så, sitter fortfarande personen på den kalla marken med pappersmuggen framför sig. EU-migranten söker ögonkontakt och hälsar glatt på alla som passera. Skulle du vilja byta plats med personen som sitter utanför din ICA eller Konsumbutik? Skulle du vilja byta din varma sköna säng mot tiggarens sovplats ute på gatan eller sovplatsen i bilen? Jag tror inte någon skulle vilja göra det, inte ens för en dag.

Det jag och min man bidragit med är att vi har sett till att det blivit dialog om EU-migranternas situation i Piteå vilket har utmynnat i ett samarbete mellan det Kristna Rådet, Piteå kommun samt Försörjningsenheten.

Berith Kalander

ÉRIG TAR EN LATTE MED:

Sam Carlqvist

Den kände Stockholmsprofilen Sam Carlquist fortsätter sin egen väg även om han gått i pension och lämnat livet som programansvarig för Kungsträdgården bakom sig. Förra året debuterade han som poet med diktsamlingen Brev från Sevastopol, en slags fiktiv familjeberättelse om sina äldre judiska släktingar. Staden Sevastopol, beläget på Krimhalvön, är den stad som mannen som skulle bli Sams morfar Samuel lämnar 1905 för att resa till Sverige.

Text och foto: Bengt O Björklund

ÉRIG träffar Sam Carlquist på en restaurang i Rågsved där han bor. Att han är omtyckt visar sig direkt när servitören innan han tar vår beställning hälsar Sam på ett mycket hjärtligt sätt.

Sam är också en stor profil på Facebook där han publicerar dikter varje dag och ofta startar trådar om rasism, främlingsfiendlighet och den fascism som är på frammarsch i Europa. Just antisemitism och antiziganism får honom att se rött.

– Jag har alltid uppfattat romer och judar som kusiner, men Hitler gjorde oss till syskon. Både vi judar och romer lever ju i diasporan. Det innebär ju att vi har gemensamma erfarenheter av hur det är att vara gäst i ett annat land.

Till skillnad från romerna har judarna haft möjlighet att integrera och bli en del av det samhälle de lever i. Romer har hittills inte haft den möjligheten, i större eller mindre grad, i de olika länder i Europa där de fortfarande bor, menar Sam.

Det är ju just den sociala utslagenheten som utgör grunden till att vi har alla dessa tusentals fattiga romer på våra gator idag och Sam är mycket engagerad i deras situation.

– Jag tänker hela tiden ”Det kunde likaväl ha varit jag.” Det är inte alltid upp till en själv att bestämma hur man ska bli bemött. Jag skulle vilja säga att de romer vi ser på våra gator är en bild av manifest utsatthet. Jag menar det finns ingen tydligare bild av utsatthet än att vara tvungen att sitta på gatan och tigga

för sin och sin familjs överlevnad, att vara beroende av andras välvilja.

Sam menar att de är en slags katalysator eller vattendelare. De polariserar vår inställning till fattigdom och misär.

– Man kan säga att de delar människor i två led: de medkännande och de som visar förakt. Sättet du bemöter en tiggare visar vem du verkligen är som människa.

Att dessa fattiga romer behöver allt stöd de kan få är något Sam tagit fasta på. Varje dag försöker skänker han pengar till några av romerna i hans närområde i Rågsved.

– Vissa av dem talar italienska som jag kan och då kan vi prata med varandra

Allt du inte visste om Sam

Vilken bok ligger på nattduksbordet?

Eva Ström, Revbensstäderna och Stig Claesson, Vad man ser och hedrar.

Ser du upp till någon?

Det är många

Vilken film såg du senast?

Zigenarnas tid av Emir Kusturica

Vilken är din favoritmaträtt?

Vad som helst med humus

När var du på semester senast?

När jag var 19 år var jag på Mallorca

Gillar du sport?

Nej

Vilken är din bästa sida?

Nyfikenheten

Har du några dåliga sidor?

Otåligheten

och utbyta lite tankar och idéer. Men att överhuvudtaget se alla dessa tiggare är en väldig ahaupplevelse, att människor som lever i ett land inte alls så långt härifrån kan leva i en sådan total misär. Man vill ju gärna föreställa sig Europa som en modern och jämlikt utvecklad världsdel. Dessa människor blir en skarp påminnelse om vilken enorm kontrast det är mellan till exempel Sverige och Rumänien.

Sam Carlquist.

*Kulturministern
Alice Bah
Kuhnke invigde
Kulturdagarna.*

Romska kulturdagar på Sensus

De romska kulturdagarna på Sensus i Stockholm blev i år en stor succé med mycket publik. Alice Bah Kuhnke, den nya kulturministern invigde festligheterna på onsdagsmorgonen den 28 januari. Det hela avslutades med teater och dans på lördagskvällen.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Markus Ali

É Romani Glindas Romska kulturdagar brukar normalt infalla i november, men på grund av Maja Taikons bortgång ställdes evenemanget in förra året, men den 28 januari i år gick de av stapeln istället.

Fred Taikon, É Romani Glindas ordförande, hälsade alla välkomna.

– Det har blivit till en sed för oss att lyfta den romska kulturen, sade han.

Alice Bah Kuhnke såg glad och nöjd ut när hon tog över mikrofonen.

– Jag är otroligt glad över att få vara här. Jag har nog världens roligaste jobb.

Dagen innan hade hon varit med i den svenska delegationen som hedrade 70-årsminnet av befrielsen av Auschwitz på plats.

– Igår satt jag utanför den där hemiska porten med många av världens ledare och flera hundra överlevare. Det finns ingen som kan beskriva det som har hänt där, det systematiska dödandet. Hur ska vi göra så att all denna död inte blir helt meningslös idag? Man undrar hur vi människor är skapta.

Det är Alice Bah Kuhnke som ansvarar för politiken kring de nationella minoriteterna.

– Det är ju bland andra ni romer. När jag först fick höra talas om den tjugooåriga strategin tyckte jag först att den var ett hån och att det var ovärdigt att mänskliga rättigheter ska börja gälla för romer först då. Jag vet att det tar tid att vända skutan, men jag tror samtidigt att vill man så kan man.

Alice Bah Kuhnke menar att det idag finns många som tycker att det är majoriteten som ska sätta agendan.

– Men demokrati handlar också om minoriteternas rättigheter.

Hon menar också att rasism och fördommar sitter djupt och hon lyfte fram vikten av det civila samhället för att få till stånd en förändring.

– Jag och många med mig ser vikten av er envishet. Utan den hade vi inte varit här idag. Fortsätt för allas vår skull, för allas mänskliga rättigheter.

Nu var det dags för Fred Taikon att

berätta om romsk kultur och tradition då och nu. Han visade bilder på romska yrkesutövare, yrken som ofta finns med i namnet på den grupp man tillhör.

– Romer beskrivs ofta som romantiska, lata människor som inte kan något. Det är inte sant, men kunskapen om oss är mycket dålig.

Fred förklarar varför romer förr reste runt, att det främst var för att söka arbete, men också för att de var förbjudna att stanna särskilt länge på en och samma plats. Han visade bilder på ett špilo, ett spel man hade i lägret på helgerna för att tjäna en extra slant och på romska silversmeder.

Nästa inslag handlade om romska kläder. Rosita Grönfors, som är finsk-svensk rom, berättade att förr i tiden var kvinnan 16-17 år när hon skulle börja bära den traditionella dräkten. Idag är åldern cirka 20-21 år.

– Den finsktalande flickan ser fram emot att bli vuxen och få bära den romska dräkten. Har man väl valt att bära den måste man bära den livet ut.

Angelina Dimiter Taikon är själv alltid klädd på ett romskt sätt med långa blomiga kjolar och blusar, men det är det inte alla kelderaskvinnor som gör idag.

Det som skiljer de två damernas kläd-

kultur åt är att Angelina skulle kunna klä sig som en ”vanlig” svensk om hon ville, det kan inte Rosita.

Angelina berättade lite om hur de romska männen brukade klä sig förr i tiden.

– De hade ofta militäriska kläder med revärer och läderstövlar och de hade stora silverknappar i sina kläder.

Efter Lunch var det dags för den litterära delen av dagen. ÉRG förlag presenterade Adrianas val av Ann Eriksson och Ramona Melker Taikon. En bok om hur det är att växa upp som ung romsk kvinna på 60-talet.

– Jag och Ramona firar 40-årsjubileum i år, berättade Ann. Först gjorde jag böcker tillsammans med Ramonas mamma Nadja, men Ramona har tagit över stafettpipen. Vi hörde vi talas om en tävling som förlaget Podium utlyste. Det kändes som en utmaning att skriva en ungdomsbok, sade Ann.

De vann inte, men det blev en bok: Adrianas val. Det är en historia som tar sin början på 60-talet och slutar på 80-talet.

– Vi tyckte det var viktigt att inte bara det positiva och glada kom fram. Den skulle berätta som det var, sade Ramona.

Undertecknad, Bengt O Björklund och Ramona pratade en stund om romsk poesi igår och idag. Det var ju inte allt för länge sedan romskan nästan enbart var ett talspråk.

Jag inledde med att läsa en dikt på resandeslang och sedan varvade jag och Ramona diktläsningar på svenska och romska.

Efter en workshop i diktskrivande presenterades Ferida Agusi Jasarevics diktsamling Livssyn.

Ferida har skrivit dikter sedan sjuttioalet. Hon har också försökt att få dem utgivna.

– Det är svårt att ge ut dikter, sade Ferida, så till slut reste jag till Serbien och gav ut dikterna själv, sade hon.

Det var hennes man som gett henne en utgivning som en gåva till deras trettioårs bröllopsdag.

högst upp: Ramona Melker Taikon, Mia Taikon och Ann Eriksson.
På bilden ovan: Angelina Dimiter, Rosita Grönfors och Mia Taikon.

– Boken är skriven på arli, och har en parallelltext på svenska.

Hon har fått pris för sin poesi i Kosovo 1999.

Den kände Stockholmsprofilen Sam Carlqvist tog vid och läste några dikter, bland annat ur den kommande diktsviten Treblinka.

Torsdagen på Sensus gick i de mänskliga rättigheternas namn. Förmiddagspasset inleddes av Marcel Rådström, utställningspedagogisk ansvarig på Forum för levande historia, FLH.

– Just nu har vi ett pilotprojekt som vänder sig till skolbarn i årskurs fyra till sex för att se hur vi kan vända oss till så unga barn med Förintelsen.

Just nu visas utställningen Vi är romer i lokalerna på Stora Nygatan i Gamla stan i Stockholm. Utställningen som pågår fram till i höst har anställda romska pedagoger som guidar myndigheter och elever.

– Över hundra tusen besökare såg den utställningen i Göteborg. Nu har vi tillsammans med Göteborgs stadsmuseum producerat en turnébar utställning.

Inom kort kommer ett nytt webbaserat material att vara tillgängligt om romer under Förintelsen.

– Vi håller på att översätta den just nu. Han tog upp en kommande studieresa

för romer till Förintelsens minnesplatser i Polen och att man måste tillgängliggöra flera romska vittnesmål. Han nämnde också den konferens om romer som kommer i vår.

– Målgrupp för den konferensen kommer att vara lärare, romer, forskare, myndighetspersonal och beslutsfattare.

I ett nytt projekt för ÉRG är Mia Taikon ute i skolorna.

– Vi lägger fokus på vad diskriminering och trakasserier är. Även om man är ung så måste man känna till att det är olagligt att diskriminera och trakassera. För att lyfta dessa frågor gjorde vi en film där unga romer berättar om sin vardag.

Efter filmen var det dags för DO Agneta Broberg

att berätta om hur det ser ut i registerfrågan just nu. Hon menar att JO:s och SIN:s beslut tydlig säger att registret är olagligt, men inte tar ställning i den etniska frågan.

– Deras beslut ger inte någon grund för att förändra polisens arbetssätt. De har enbart fattat beslut utifrån datalagen. Det är känt att Skånepolisen redan har återanvänt delar av kringresanderegistret.

DO menar att man måste se till de etiska dimensionerna och till de strukturer

Marcel Rådström.

Agneta Broberg.

John Stauffer:

som ligger bakom skapandet av registret.

– Registret verkar bygga på etnisk registrering av romska släktförhållanden, men ersättningen som utbetalats är enbart en kompensation för brott mot polisdatalagen.

Bristerna i diskrimineringslagstiftningen gör att DO inte kan driva någon process mot Skånepolisens.

John Stauffer, chefsjurist och biträdande chef på Civil Rights Defenders, berättade att de har stämt den svenska staten.

– Vårt arbete kring Skånepolisens register är viktigt ur flera perspektiv och lyfter flera problemområden. Bland annat hur kränkningar finns och har funnits hos myndigheter i ett historiskt perspektiv, kränkningar som bara fortsätter in i våra dagar. Detta gäller inte minst polisen. Problemen är strukturella och registreringen är ett arbetssätt som riskerar att drabba oskyldiga. Därför fortsätter vi att arbeta med registreringen.

Stämningen handlar om den etniska dimensionen av registreringen.

– Det är problematiskt när SIN konstaterar att man inte enbart har registrerat på en etnisk grund och menar att det är släktingar till misstänkta för brott som finns med. Man har inte bedömt om det är rimligt att registrera någon som har ett mycket avlägset släktskap, man gör ingen ordentlig analys. Det är dåligt. Det finns inga mänskliga rättighetsperspektiv och JK gjorde ingen egen bedömning utan gick helt på SIN:s bedömning. Det är mycket anmärkningsvärt. Vi väntar nu med spänning på vad JO kommer fram till, men det är inte troligt att de heller kommer in på den etniska dimensionen.

Han menar att för de romer som är

Susanna Hedman.

registrerade är det allvarligt. De är registrerade just för att de är romer.

– Vi kommer att kräva skadestånd. Beloppet är inte bestämt än, men det ska vara betydligt högre än de femtusén som JO bestämde. Men skadeståndet är inte det viktiga utan just att få den etniska frågan prövad.

Stämningsansökan ska lämnas in i slutet av mars i år.

Susanna Hedman är en finsk-romsk kvinna som lyckats med mycket här i livet. Men som rom möter hon daglig diskriminering.

– Jag träffar ofta människor som säger ”Du som heter Susanna Hedman och som talar perfekt svenska kan väl inte bli diskriminerad?”

Som ett svar på den frågan läser hon ur boken *Leva någon annanstans* där elva människor som flyttat eller flytt till Sverige berättar exakt hur det går till.

”Det var aldrig barnen som fick mig att känna mig utanför, det var de vuxna. När jag flyttade från Sundsvall blev jag den nya romska tjejen i klassen. Plötsligt var jag bara rom och den jag var försvann. Jag tappade all motivation när alla förväntningar på mig upphörde. Jag som tidigare varit bland de bästa i klassen.

I nian tog jag på mig den romska kjo-len. Det kändes fint tills rektorn kallade på mina föräldrar och sa att jag inte kunde komma till skolan klädd så där. Så jag kom inte. Diskriminering mötte mig dagligen. Jag reste en mur mot världen. Hela världen var emot mig. Jag gav upp och började uppföra mig så som man samhället förväntade sig att jag skulle. Jag skulle bli så mycket rom det bara gick.”

Michael Lund.

Senare började hon på Komvux.

2004 blev hon nekad inträde till en offentlig bastu.

– Det var det som fick mig att börja intressera mig för frågor om mänskliga rättigheter.

2009 gick hon med i Miljöpartiet.

– Jag började gå på mötena, blev ledamot och invald i Skolnämnden. Idag är jag gruppledare för mp i Enköping.

Dagens sista program stod den före detta polisen Michael Lundh för. 2005 lämnade han polisen under dunder och brak. Från att ha varit en högerextrem polis i den ökända piketstyrkan på Norrmalm sitter han nu bland annat i Expos styrelse sedan tio år tillbaka och han föreläser på heltid.

– Den förändring jag har gått igenom kan alla gå igenom.

Som liten ville han bli präst. Men istället blev han en av de värsta avarterna svensk polis har haft. Ursprungligen var han blyg och rädd. Det var innan Norrmalmspolisen tog kontakt med honom.

– Där heilades det hej vilt. Mitt befäl hade tusch under sitt pekfinger som blev en hitlermustasch när han heilade. Jag skrattade åt det och lärde mig hata Olof Palme. Jag lärde mig hata buset och längst ner på den skalan fanns romerna.

I sju år åkte Michael i Norrmalmspolisens piket.

– Jag blev högerextrem. Vi var femtio handplockade högerextrema poliser som samlades i vårt hat till bland annat Palme och romerna.

När han började jobba med ungdomar kom vändpunkten. Han och en kollega cyklade ut på Plattan med två gamla

damecyklar och mötte ungdomarna.

– Jag sträckte fram handen och sade

De romska kulturdagarna närmade sig sitt slut. Under fredagen återvände man till litteratur, språket och det skrivna ordet.

Morgonen inleddes av Fred Taikon som lyfte fram läsvärda böcker.

– Det känns bra att vi kan ha de här dagarna och synliggöra den romska kulturen. Idag har vi åter fokus på litteratur.

Han berättar om Katitziböckerna som nu kommer ute i en ny modern version anpassad till dagens verklighet.

– Två böcker kommer ut nu till våren. Sedan kommer de andra att följa.

Böckerna har moderniserats. Man har till exempel tagit bort z-ordet och skriver istället genomgående romer.

Fred berättade om den nya boken om Rosa Taikon som silversmed. Han berättade om Majgull Axelssons bok ”Jag heter inte Miriam.

– Det är en läsvärd bok. Många tror att Majgull är rom, men det är hon inte.

Han berättade om Bohusläns museums bok om resande och cirkus i Eisfeldts – en surrealistisk familj som under 1800-talet byggde ett cirkusimperium. Han berättade också om Boken om Popp och hans mamma Alice. En bok om sjuttio års kamp för värdighet i utkanten av Göteborg och Sverige, som det står på omslaget.

– Den handlar om en resande som mobbades, kom fel i sin ungdom och hamnade i fängelse. Den speglar en mörk sida av ett rasbiologiskt Sverige.

Han lyfte givetvis fram Lawen Mohtadis biografi om Katarina Taikon.

– Trots att jag har levt med Katarina finns det mycket i boken som jag inte kände till.

Fred berättade om boken till utställningen Vi är romer som finns på Forum för levande historia.

– Utställningen som ursprungligen gjordes i Göteborg har utökats här i Stockholm med några lokala romska profiler.

Fred är en av dem.

Han avslutade med att tala om Jan Sellings studie Svensk antiziganism som

”Hej, jag heter Micke”.

Det förändrade hans liv. Han kom

kom för ett par år sedan och om Berith Kalanders nya bok ”Sörj inte lidandet, välkomna livet” som kommer i vår.

Nästa punkt på dagordningen var Språkrådet med Baki Hasan.

– Vi gör rätt så mycket på Språkrådet som inte syns utåt, inledde han, men det ska bli mer synligt liksom det romska språket.

Hur man ska kalla det romska språket på svenska har varit lite svävande fram tills nu. Man har sagt romanés, romani chib, men det mest naturliga är givetvis att säga romska.

– Precis som vi säger danska, finska och tyska.

Romskan har blivit påverkad av många språk sedan romerna lämnade Indien för över tusen år sedan.

– Men det romska språket har också påverkat många andra språk som i svenskans jycke och tjej.

Runt om i Europa utbildar sig allt fler romer till språkvetare.

– Efter Andra världskriget började allt fler romer göra sin röst hörd och det romska språket är idag allt mer ett skriftspråk även om alfabeterna kan skilja sig åt. Standarden skiljer sig från land till land.

Ett viktigt arbete för språkvårdarna på Språkrådet är harmoniseringsarbetet.

– Det pågår en harmoniseringsprocess för att uppnå en gemensam terminologi och en standardiserad stavning för de olika romska dialekterna i Sverige.

plötsligt till helt andra insikter. Det han förespråkar idag är kärlek.

Tanken med detta arbete är att skapa en plattform för alla som är intresserade av det romska språket.

Mats Wennerholm från Skolverket tog över stafettpippen.

– Det är oerhört viktigt att romska språket blir synligt. Just nu arbetar vi med kursplaner för de nationella minoritetsspråken.

Det handlar om läromedel för nybörjarundervisning.

– Efter sommaren 2015 kan alla elever som vill få en kursplan för sin språkutveckling. Även de som inte har någon förkunskap.

Det handlar om olika kursplaner för de som är nybörjare och de som redan kan en del.

Skolstyrelsen ligger även bakom en 2-årig utbildning av romska modersmåls-lärare på Södertörns högskola.

– Vi har 30 personer som har anmält sitt intresse. Det tycker vi är bra. De kommer inte att kunna få någon lärarlegitimation, men de kommer att bli mycket bättre på att lära ut sitt modersmål.

Den första kullen brobyggare som Skolverket ansvarar för är nästan klara efter 2 år.

– De är tillbaka i sina pilotkommuner i sommar för att börja arbeta.

Även arbetet med nya läromedel för romska barn fortsätter.

– Tillsammans med lärare och universitetet arbetar vi med att ta fram läromedel för nybörjare. Nu vet vi hur de ska se

Baki Hasan och Fred Taikon. Till vänster Mats Wennerholm.

Gunilla Lundgren.

ut och vi bestämt teman. Vi skriver just nu på lärarhandledningarna.

Det blir olika läromedel för låg-, mellan- och högstadieelever.

– Just nu känns allt stort och rörigt, men jag hoppas att vi i mars kan sätta igång med översättningarna till de fem olika varieteterna.

Gunilla Lundgren är känd av alla som läst ÉRG de senaste åren. Hon har bland annat skrivit 35 böcker om och med barn och ungdomar i Rinkeby.

– När jag var ny lärare i Rinkeby hade jag flera romska barn i klassen från Spanien och Frankrike. Jag tänkte, det vore kul att skriva en bok med dem.

Och det gjorde hon. Och om en finsk-romsk flicka.

– Då kom det en finsk-romsk pojke och sa ”Varför skriver du bara om romska tjejer?”

Så det blev en bok med honom också.

Gunilla har rest mycket och ofta i de romska hjulspåren.

– Jag har bland annat bott med fattiga romer i Spanien och i England.

Romerna i England bodde dåligt berättade hon.

– Barnen gick inte i skolan, men då kom det ett mobilt klassrum till dem. Man frågade om jag ville arbeta med barnen i den ombyggda bussen.

Och det ville hon. Hon fick också lära sig att slipa knivar.

Sedan kom boken om Aljorša.

– Han hatade lägerlivet, cirkuslivet och kopparslageriet.

När Aljorša var trettio år gick han i vuxenutbildningen.

– Hans fröken frågade vad han ville

Bjønnullv Evenrud.

bli. Sjuksköterska, svarade han.

Och det blev han.

Gunilla berättar om sin bok Sofia Z-4515 som det tog henne tre år att skriva. Sofia berättade, Gunilla skrev.

– Sofia var 14 år när hon kom med de vita bussarna från ett koncentrationsläger i Polen 1945 som överlevare. Hon överlevde för att det ändå fanns goda människor i det helvete nazisterna skapat.

När boken var klar och Sofia hade godkänt varenda bokstav och teckning slöt hon sina ögon och somnade in.

Gunilla berättar att Sofiaboken är översatt till engelska och att den finns som e-bok och nu senast som gatutidning i Norge och Sverige.

Det är den norska organisationen Folk er folk som ligger bakom den nya gatutidningen som ska säljas av EU-romer. Organisationens ordförande och talesperson Bjønnullv Evenrud reste sig.

– Vi startade som ett gäng vänner i Oslo i höstas. Vi var förskräckta över alla hemska myter som spreds om EU-romerna.

Ham hade med sig en film som visade hur brutalt den norska polisen behandlade de fattiga romerna i Norge.

Den nya gatutidningen hoppas han ska kunna generera cirka en miljon om året som romerna kan skicka hem till Rumänien eller Bulgarien.

Sven Hovmöller var med och startade föreningen HEM tillsammans med Anna Silver för att kunna hjälpa och stödja de hemlösa EU-migranterna som lever i misär inte bara i sitt hemland men även här i Sverige.

– Min svärmor kom till Sverige med

Sven Hovmöller.

de vita bussarna, men romerna fick ingen upprättelse efter Förintelsen. I mars 2004 restes det första romska lägret i Sollentuna där jag bor.

Något i tragedin kring dessa romska människor gjorde att Sven kände sig tvungen att agera.

– Vi i föreningen började engagera oss i att skaffa husvagnar till dessa människor, husvagnar som vi sedan fick hjälpa till med att flytta på när polisen var i antågande. Vagnarna flyttades och polisen spårade upp dem på nytt.

Så fortsatte det. Och avhysningarna kostar mycket pengar.

– Bara avhysningen i Högdalen efter Mordbranden kostade cirka tio miljoner kronor.

På senare tid har föreningen startat svenskundervisning för romerna i kulturhuset Cyklopen i Högdalen.

Hans Caldaras berättade om resan han, Mats Åberg och Thomas Hammarberg gjorde till Rumänien.

– Den rumänska socialministern Rovana Plumb hävdade nyligen under ett besök i Sverige att det inte finns någon diskriminering av romer i Rumänien, trots att anti-ziganismen är mycket utbredd i landet. Än idag får man behandla romer som man vill utan att någon höjer på ögonbrynen.

Fred Taikon påminner om att romerna var slavar i Rumänien i 500 år.

Hans Caldaras fick sista ordet.

– Vid katastrofer av olika slag runt om i världen finns det alltid resurser, men när det gäller romer är det alltid tomt i plånboken. Man vill inte. Det är den värsta formen av hyckleri. Nu måste vi alla göra något.

De romska kulturdagarnas sista event var en teater-, dans- och musikkväll i Sensus lokaler. Det inleddes med teaterföreställningen Resandeblood av och med Bennie Åkerfeldt och Pelle Jageby. Först några ord av Fred Taikon.

– Trots att vi nationella minoriteter fick minoritetsstatus för femton år sedan är vi fortfarande osynliga i det svenska samhället. Men idag är det fest när vi på ÉRG avslutar kulturdagarna.

Bennie, som är resande, har engagerat sig mycket i romernas situation och har skrivit böcker om sina resor i Rumänien.

– Jag tillhör resandefolket som har fötts, levt och dött i det här landet i 500 år. Nästan hela tiden har man i Sverige tyckt att vi borde bo någon annanstans. Sedan år 2000 har det nästan blivit fint att vara resande, men vår historia är fortfarande oförändrad. Därför gjorde vi den här föreställningen.

Föreställningen är ett mycket lyckat samarbete mellan Bennies intima monologer och Pelles musikaliska inbrott. Bennie dramatiserar de resandes historia genom 1900-talet genom att följa några av sina släktingars öden.

– Det är tid att berätta nu, säger Bennie i inledningen av pjäsen.

Att Pelle Jageby har varit med några varv märks. Det finns en äkthet man inte te kan köpa i hans röst.

Dramatiseringen kommer in på de flesta av de hemskheter svenska myndigheter begått mot sina minoriteter. Det rasbiologiska institutet i Uppsala spelade en stor roll i förtrycket av romer och resande, en roll som de ännu långt in i våra dagar har när inspirerade rasister låter sin unka andedräkt flöda över samhällsklimatet.

Med sin vänliga röst berättar Bennie om ofattbara grymheter. Man lockas med och upptäcker plötsligt att man gråter.

Nu var det dags för lite eldig flamenco med den lika eldiga Gabriella Gutarra. Gabriela är född i Peru och har studerat klassisk spansk dans, folklöre och flamenco i Sevilla och Madrid. Sedan 1991 är hon bosatt i Stockholm.

Hon gav en kort beskrivning av det komplicerade ursprung som flamencon har, hur de arabiska kvartstonerna fanns

sens historia.

– Romanserna är berättelser ur det romska livet som sjöngs och berättades vid olika sammankomster som fest, bröllop och vid mörkrets inbrott vid lägerelden, sade Wiča.

sin väg in i den spanska musikern.

– Romerna kom till Barcelona på 1400-talet och de var välkomna överallt eftersom de var underhållare av rang. Men välkomnande varade inte länge. De blev dock kvar när judarna och araberna kastades ut ur landet och de tog till sig den judisk-arabisk-spanska musiktraditionen och lade till rytm och dans. Det blev flamencon.

Hon ger några mycket komplicerade exempel av några av de danssteg som ingår.

– Flamenco handlar mycket om matematik, om logiskt tänkande. Det är en av världens svåraste danser och man kan studera dansen ett helt liv utan att bli fullärd.

Kvällen avslutades med att de två romska trubadurerna Witt Wiča Mihaj och Jacob Laci Silberstein underhöll publiken med några roms romanser. De berättade också om den romska roman-

Musikerna och sångarna i gruppen Amé san rom me en mycket nöjd Fred Taikon.

Ove Bring, Hans Caldaras, Josefine Hökerberg, Thomas Hammarberg och Tove Skotvedt.

Armémuseet fokuserar på romer

Den 17 januari 1945 begav sig Raoul Wallenberg till det sovjetiska högkvarteret i ungerska Debrecen, eskorterad av den sovjetiska hemliga polisen. Han återvände aldrig. Raoul Wallenberg var då endast 32 år gammal.

I januari 2009 öppnade Armémuseet i Stockholm Raoul Wallenbergs rum som berättar om hans gärningar i Budapest på 1940-talet. Varje år runt tiden då han försvann arrangeras visningar och panelsamtal i hans namn.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Fokus på årets Raoul Wallenbergsamtal var romer och specifikt de fattiga EU-medborgarnas miserabla öde, men dagen inleddes med en guidad tur i museets utställning kring Raoul Wallenbergs gärning i Budapest 1944 – 1945.

Det är Johanna Larsell som med stor entusiasm berättar om situationen i Budapest vid tiden då Raoul Wallenberg kom dit.

– Det fanns cirka 800 000 judar i Ungern vid den här tiden och 1944 krävde Tyskland att något gjordes åt dem och alla andra som romerna. Under några månader mördas hundratusentals människor. Pilkorsarna skjuter folk på öppen gata.

Raoul Wallenberg räddade cirka 20 – 30 000 judar med hjälp av skyddspass, Sverigehus och anställningar innan han den 17 januari 1945 försvinner för gott. Troligen mördas han rysarna 1947.

Peter Zander, enhetschef för enheten för produktion och pedagogik, var eftermiddagens moderator. I panelen satt folkrättsprofessorn Ove Bring, aktivisten och sångaren Hans Caldaras, DN-journalisten Josefine Hökerberg, människorättskämpen och ordförande i kommissionen mot antiziganism Thomas Hammarberg samt Tove Skotvedt från Norge.

– Förintelsen drabbade i första hand judarna, men också romerna. Pilkorsarna i Ungern mördade många romer efter att de tagit makten, inledde Ove Bring.

Han menar att mänskliga rättigheter måste gälla alla, inte bara de egna medborgarna.

Hans Caldaras lyfte fram de pronazistiska förtecken som levde och frodades långt in på 40-talet.

– Det var många på flykt som försökte ta sig in i Sverige, men de motades bort. Endast två romer, två romska flickor,

lyckades ta sig till Sverige efter kriget efter att troligen gömt sig bland judiska kvinnor på en av de vita bussarna. De hade förlorat allt och alla.

Hans berättar om tiden på 60-talet då han, Katarina och Rosa Taikon och Thomas Hammarberg kämpade på barrikaderna för romernas rättigheter.

– När vi började arbeta för romerna fanns det ett starkt motstånd även i regeringen. Man sa att romerna var vana att sova i tält, att där hörde de hemma.

Den romska historien är fortfarande okänd för de allra flesta och än idag nämns de inte i skolan under historielektionerna.

– Jag vet hur det är att vakna mitt i natten av en pöbel beväpnade med påkar som vill bränna ner vårt läger eller bara få iväg oss. Glöm inte att under 400 år var många av våra romska släktingar slavar i Rumänien.

Det land varifrån de flesta av de fattiga romerna på våra gator kommer.

– De flyr från diskriminering och fattigdom. De lever under verkligt miserabla förhållanden. De får inget arbete, ingen tillgång till hälso- eller sjukvård. De lämnas oftast helt till sitt eget öde i fattiga byar utan vatten eller avlopp.

Josefine Hökerberg berättade om upptakten till de uppmärksammade artik-

lar hon skrev om romer i DN 2012. Hon och en fotograf följde med några romska familjer tillbaka till Rumänien.

– Det talades mycket om de tiggande romerna då och det fanns många myter som att de var en del av en organiserad brottslighet. Ingen journalist hade vid den här tiden försökt komma i kontakt med dessa romer.

Under två månader knöt hon kontakt med några av dessa romer.

– Det vi såg var fattiga familjer. Det var speciellt en familj med ett foto på en handikappad flicka som intresserade mig och det var de familjen jag följde med tillbaka hem till misären i deras by i Rumänien.

Efter det ökade rapporteringen kring de fattiga EU-romerna rejält och många föreningar började engagera sig.

– Vi får inte se på dessa fattiga människor som tiggare. Vi måste se på dem som medmänniskor. De som nu sitter på våra gator och torg mår inte bra. De har svåra hälsoproblem och ändå sitter de därute i kylan och de utsätts allt oftare för hatbrott och kränkningarna blir allt aggressivare. Det förekommer mordbränder som inte utretts ordentligt av polisen, sade Thomas Hammarberg.

När det gäller den generella situationen för romer i Europa idag tycker Thomas Hammarberg at det görs för lite och för långsamt från politiskt håll.

– Här i Sverige finns det föreningar som arbetar med att hjälpa dessa människor, både på plats här och i Rumänien. Ett stort problem är att många av dessa fattiga romer inte har några ID-handlingar och att de inte äger marken de bor på och lever ständigt med risken att vråkas. EU:s satsningar för romer är hittills ett stort fiasko. Nu hoppas jag att den nya kommissionen tar tag i frågan och ser till att de pengar som finns hamnar på rätt plats. Så som romerna behandlas i Europa idag är inget mindre än en stor skandal.

Tove Skotvedt var på besök i Rumänien för många år sedan. När hon frågade var romerna fanns fick hon svaret att det finns inga romer, bara rumäner.

– Men idag finns de de i Rumänien

som vill göra en skillnad, som vill att romerna ska få det bättre, men de är inte många. Diskriminerande attityder gentemot romer är mycket vanliga. I Norge har vi nu lyckats skapa en tillit mellan romer och resande och myndigheterna.

Ove Bring menar att de lagar och konventioner vi har räcker.

– Det viktiga är nu att se till att de följs. Det handlar om att det måste finnas en politisk vilja.

Och media har en roll att spela.

– Självklart påverkar medial uppmärksamhet folks inställningar, särskilt när det handlar om fördomar, sade Josefine Hökerberg.

Thomas Hammarberg underströk vikten av att romernas historia kommer in i skolan.

– Den uppväxande generationen måste få mer kunskap.

Hans Caldaras påpekar att det idag finns allt fler politiker som säger en sak offentligt och en helt annan sak privat.

– Och hela tiden är det romerna som skuldbeläggs. Ta den Rumänska ambasadören här i Stockholm till exempel. Hon säger att om de fattiga romerna i Sverige återvänder till Rumänien så finns det arbete för dem. Det är ren lögn och en hemsk anklagelse om att de inte vill ha arbete utan att de vill tigga. Idag vet vi att dessa utsatta människor också har börjat sextrakasserats. Man har börjat

erbjuda dem pengar mot sex.

Tove Skotvedt berättar att man varit på väg flera gånger att förbjuda tiggeriet i Norge.

– Det har varit på tapeten flera gånger och fortfarande en aktuell fråga.

Hon menar också att fler länder måste inse och erkänna sina brott mot romerna.

– Nu när Sverige och Norge har erkänt övergreppen mot romer och resande genom historien kan det vara lättare för andra att göra samma sak.

Sven Hovmöller från föreningen HEM berättade om sitt arbete med att hjälpa de fattiga romerna i Stockholm.

– Vi har varit me på många avhysningar av romer runt om i Stockholm. När vi har frågat varför de görs så skyndsamt får vi alltid till svar att de bara lyder order. Men det är inte hela sanningen, eller som vi säger till kronofogdar och poliser, man behöver inte lyda order sedan Nürnbergrättegångarna. Det går att lägga dem i en hög som man annars så ofta gör.

HEM har också börjat med svenkundervisning. Man upptäckte att det fortfarande finns analfabeter i Europa idag 2015. Man frågade några ungdomar om de ville läsa engelska och om de inte kunde göra det i Rumänien.

– Jo, svarade de. Vi har engelska på schemat, men vi måste betala om vi ska få det.

Johanna Larsell berättar om situationen i Budapest vid tiden då Raoul Wallenberg kom dit.

Amé sam rom.

Den romska Förintelsen

För att hedra de upp till en och en halv miljon romer som mördades av nazisterna arrangerade É Romani Glinda i samarbete med Forum för levande historia och Svenska kyrkan för andra året i rad Förintelsens minnesdag i St. Jacobs kyrka i Stockholm.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Marco Ali

Kvällen inleddes med Gelem, gelem, den romska hymn som förenar alla romer. Det var den romska gruppen Amé sam rom som sjöng och spelade. Programledare för evenemanget var Rosario Ali Taikon.

Hans Ulfvebrand, domprost i Stockholms domprostförsamling, talade om sången och om romerna.

– Så kraftfullt och så mycket glädje. Att minnas en människa är att glädjas.

Han citerade inledningen ur Tage Danielssons essä Mordet på solidariteten från 1984.

– Jag önskar att detta rum kan vara en plats där vi kan samlas varje år för att minnas de romska offren, avslutade han.

Det är i år sjuttio år sedan Auschwitz befrielse.

– Man kan fråga sig, i hur många generationer vi ska behöva träffas så här för att påminnas om allt det hemska som hände, sade Rosario Ali Taikon.

É Romani Glindas ordförande Fred Taikon hälsade alla välkomna på romska och svenska. Han påminde om att det var 60 000 romer som mördades i Auschwitz.

– Det har gått 15 år sedan vi romer för

första gången högtidshöll Förintelsens minnesdag i Sverige. De som var med den gången minns att det gjorde vi på kulturhuset i Stockholm. Där sa vi att ”denna dag kommer att bli en dag som vi romer kommer att högtidshålla varje år. En dag då vi ska minna de människor som föll offer för Hitlers fasansfulla härjningar och industriella mördande”.

Fred berättade om hur Auschwitz fungerade, om de färor som väntade där.

Strax innan Röda armén befriade Auschwitz tvingade nazisterna tusentals fångar ut på en lång vandring.

– De sändes ut på den så kallade dödsmarschen, väster ut, till fots i vinterkylan, utan mat och dryck, i tunna kläder och urusla skor.

Hundratals fångar sköts varje dag när de inte orkade gå längre. Andra föll döda av utmattning. Under tiden sprängde SS tre krematorier i Auschwitz, bevisen för deras brott skulle förstöras.

På eftermiddagen den 27 januari 1945 nådde sovjetiska trupper Auschwitz och fann halvdöda och döda i högar.

– Då hade minst två miljoner judar,

och lika många Sovjetiska krigsfångar och romer och andra icke-judar från hela Europa funnit sin död i Auschwitz.

Fred talade om de som vill förneka eller tysta ner Förintelsen.

– Då måste vi alla höja vår röst. Vi vet att de kan dyka upp överallt. Vi måste ständigt vara vaksamma, onskans fula tryne kan dyka upp där vi minst anar det. Därför är det så viktigt att vi kommer ihåg det fruktansvärda som har hänt. Det är vår plikt att reagera mot hat och våld i alla dess former och särskilt då mot den rasism, antisemitism och antiziganism som är på frammarsch i Europa idag. Förintelsens minnesdag är just en sådan dag som ska påminna oss om att främlingsfientliga vindar blåser i Europa.

Den finsk-romska kören Dzivibosko drom spelade sjöng.

Rosario presenterade Berith Kalander, dotter till Hanna Kalander, en romsk kvinna som överlevde Förintelsen och som var en av två romska kvinnor som kom till Sverige med de vita bussarna efter kriget. Berith berättade om den polska fången 3720, Tadeusz Joachimowski, som blev skickad till Auschwitz 1940 och användes som en slags kontorist i huvudlägret och från 1943 var han kontorist i Auschwitz – Birkenau.

– Han var aktiv i motståndsrörelsen som fanns i lägret. I juli 1944 smugglade

han ut zigenarnas registreringsbok ur lägrets kontor tillsammans med två kamrater som var fångar och de grävde ner den. Boken blev uppgrävd 1949.

Berith Kalander lät Tadeusz Joachimowiski själv tala. Hon använder sig av den tidens språkbruk och låter därför Tadeusz säga zigenare istället för rom.

– Inom loppet av tre dagar färdigställde vi register på över tiotusen zigenare. Alla zigenare utom de som kom från Bialystok stod utanför sina block och blev uppropade på morgonen. Likadant var det på kvällen. Vår uppgift var att fylla i kort till zigenarna som kom. En efter en vi skrev in deras namn, koncentrationsläger, fängnumret som var tatuerat på deras underarm, personuppgifter, yrke, varifrån de kommit, om de kommit tillsammans med andra familjemedlemmar och om de har erhållit någon militär utmärkelse. Det tog tre dagar att fylla i samtliga kort. Zigenarna kom till lägret med alla sina tillhörigheter.

Ingenting togs ifrån dem. De hade sina egna kläder i lägret. Deras hår blev inte borttrakat. Relativt många zigenarvagnar stod i lägret. Den tredje dagen i lägret utfärdade man en lägerspärre efter uppropet på kvällen. Alla zigenare, män, kvinnor och barn fördes ut från block 20 och 22 för avlusning. De blev förda till gaskammaren där de blev mördade med gas. Det var ungefär 1700 zigenare, de var inte registrerade, de fanns inte i böckerna över de som var internerade i Zigenarlägret.

Forum för levande historias tf överintendent Katarina Kristensson berättade om Auschwitz befrielse.

– Det är 70 år sedan de sovjetiska truperna anlände till Auschwitz. Det blev en befrielse i förtvivlan. Det fanns ingen glädje. Saknaden var oändlig. Den här dagen lyfter fram engagemanget hos oss alla, inte minst mot den antiziganism som bara ökar. Romerna mördades urskilningslöst av nazisternas insatsstyrkor i hela Östeuropa. Innan den så kallade ”Zigenarmatten” i Auschwitz hade man tvingat iväg de friska och starka för slavarbete i andra läger..

– Sofias berättelse har berört mig starkt. När hon bara är tolv år får hon Z-4515 intatuerat på armen.

Katarina Kristensson påminner om att

Dzīvibosko drom

det egentliga antalet mördade romer fortfarande är okänt och hon berättar om den treåriga satsning på romer som Forum för levande historia har just nu. Som ett led i detta har man just nu utställningen Vi är romer, en utställning som ursprungligen kommer från Göteborgs stadsmuseum, men som nu i en utökad version visas för myndigheter, skolor och allmänhet.

– De romska pedagoger som vi har är mycket duktiga. Vi kommer även att satsa på att fler elever ska få besöka Auschwitz och vi kommer att hålla en internationell konferens om romernas Förintelse i vår.

Hon lyfte även fram de romer som är måltavlor för folks förakt och hat på våra gator idag, de fattiga rumänska och bulgariska romerna.

Fred och Mia Taikon framförde sedan en dramatisering av Sofia Taikons berättelse ur Gunilla Lungrens bok Sofia Z-4515, en dramatisering som

grep tag i alla i den välfyllda kyrkan.

Sångerskan Anne Kalmering Josephsson sjöng två sånger från gettoto i Vilnius.

Kyrkoherde Fredrik Lidé avslutade ceremonin.

– Det har aldrig varit viktigare att minnas än nu när nationalismen breder ut sig och segregationen ökar. Nu när man spottar på romska tiggare så får vi inte glömma det som hände.

Han lyste frid över de mördades minne.

Ann Kalmering Josephsson och Christer Langborn.

Berith Kalander

Mia och Fred Taikon.

Katarina Kristensson.

Utsätts dina barn för diskriminering i skolan?

Får dina barn tillgång till den undervisning de har rätt till i skolan? Blir de mobbade eller trakasserade? Det finns en lag som förbjuder diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

Om dina barn blir trakasserade eller utsätts för diskriminering är det skolans ansvar att se till att det upphör. Om skolan inte tar sitt ansvar kan du anmäla det till DO.

Denna lag skyddar även barn i förskolan.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.
Upplysningen har följande öppettider:

- Måndag och fredag 9.30-11.30
- Tisdag och onsdag 13.00-15.00

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se
Mer information hittar du på www.do.se

Förintelsens minnesdag 70 år

Den 27 januari samlades åter människor över hela världen för att minnas och hedra Förintelsens offer.

På Raoul Wallenbergs torg i Stockholm hölls en minnesceremoni med tal, musik och ljusständning. Statsminister Stefan Löfven höll ett inspirerat tal.

Text: Bengt O Björklund Foto: ÉRG

Det var inte samma bitande kyla i år som annars brukar känneteckna högtidlighållandet av Förintelsens minnesdag på Raoul Wallenbergs torg. Ceremonin inleddes av Hannes Meidal från teater Galeasen. Han framförde Abrams monolog ur pjäsen Vår klass av Tadeusz Slobodzianek, en mycket gripande monolog som får en hjärtknipande närvaro när namnen på alla mördade släktingar räknas upp. De hade fösts in i en lada av den polska bybefolkningen som sedan brände ner den.

Stefan Löfven hade sett hela föreställningen som bygger på Abrahams historia, en släkting till alla dessa mördade som tagit sig till USA.

– Den här pjäsen försöker beskriva det obeskrivbara. Det som beskrivs har hänt, men tystades ner. Vi måste ge en röst till alla dem som Abraham räknar upp.

Antalet överlevare från Förintelsen blir allt färre i takt med att åren går.

– Nu är det den nya generationen som måste föra detta vidare.

Statsministern flyttade sedan sitt fokus till det som sker idag.

– Idag hör vi åter stöveltramp.

Han menar att det är dags att vi på allvar bekämpar det mörker och det hat som växer fram i dagens Europa, inte minst i Sverige. Hatbrotten bara ökar.

– Romska läger sätts i brand, moskéer och synagogor brinner. Det finns idag föräldrar som inte vågar sända sina barn till skolan. Men alla måste kunna känna trygghet i Sverige. Vi kan inte acceptera något annat. Nu har polisen fått i uppdrag att prioritera hatbrott.

Han talade också om problemet med den radikaliserings som sker och om rätten alla har att öppet leva i sin kultur.

– Alla måste kunna bära sitt ursprung

med stolthet, sade statsministern.

Berith Kalander är dotter till Hanna Dimitri som överlevde Förintelsen. Hanna kom tillsammans med Sofia Taikon med de vita bussarna efter krigets slut. De var de enda romer som fick komma till Sverige. Man trodde de var judinnor.

– Många överlevare brottas med det dåliga samvetet och ångesten över att de klarade sig och att nära vänner, systrar, bröder, mor och far var de som fick ställa sig i det vänstra ledet och promenera in i gaskammaren och vägen ut för dem var genom krematoriets skorstenar som en grå, tjock rök. Jag är en dotter till en överlevare. Min mamma överlevde. Men varje morgon i nazisternas våld visste hon inte om det var hennes sista dag i livet.

Det var en resa till Förintelsens minnesplatser i Polen som ändrade på Beriths upplevelse av Förintelsen, särskilt ett besök på en gammal judisk kyrkogård i Krakow.

– Ingen vårdade den kyrkogården för att alla som skulle ha gjort det hade mördats

av nazisterna. Det blir så slutgiltigt. När jag står där får jag en varm känsla i mitt hjärta, för helt plötsligt inser jag. Min mamma överlevde Förintelsen, därför finns jag. Mina barn och mina syskonbarn kan säga min mormor var en överlevare av Förintelsen, min farmor, farmorsmor, osv. Hanna Dimitri överlevde vilket innebär att hennes släkt lever vidare.

Forum för levande historias tf överintendent Katarina Kristensson talade om hur SS avvecklade Auschwitz.

– Byggnader sprängdes och dokument brändes.

I Sverige var befrielsen av alla lägerfångar en icke-händelse, en notis i DN.

– Det skrevs mest om det snöoväder som rådde och om bristen på kött och kaffe.

Katarina Kristensson berättar om ett vittnesmål från en judisk man.

– Det värsta var, sade han, att se alla dessa barn med sina nallar och dockor. Jag vinkade och log åt dem trots att jag visste att de var på väg mot sin egen begravning. Inom några minuter skulle deras små kroppar finnas i den tjocka röken.

Ceremonin på Raoul Wallenbergs torg avslutades med Jiddischmusik och sång med kören Kum zing mit undz.

Körledare var Anne Kalmering Josephsson, på dragspel Jerry Adbo.

Statsminister Stefan Löfven talade på Raoul Wallenbergs torg.

Romer i möte med polisen

Efter skånepolisens registerskandal hösten 2013 påbörjade dåvarande Rikspolischefen Bengt Svensson ett närmande mot den romska gruppen i Sverige Tanken var att romerna själva skulle få komma med förslag till hur polisen ska arbeta och med förslag till utbildningarna på Polishögskolan.

Text: Bengt O Björklund Foto: ÉRG

Efter Bengt Svenssons inledande möte på polishuset på Kungsholmen har det nu varit två möten till. De har hållits på Polishögskolan i Solna med dess rektor Doris Högne Rydheim vid rodret. Det senaste hölls i mitten av januari 2015. Vid sin sida den här gången hade hon Jenny Hedqvist, chef för strategi och styrning.

Det var full runt det ovala bordet i konferensrummet. Efter en presentationsrunda berättade Doris Högne Rydheim om mötets syfte.

– Vi vill försöka stärka polisens förutsättningar och just utbildningen är en stor pusselbit som vi har tittat på.

Grundutbildningen på Polishögskolan är fem terminer, sedan finns det kortare vidareutbildningar på upp till ett par veckor.

– Vi har också chefsutbildningar på olika nivåer som kan sträckas sig upp

mot ett år.

Sedan nyår sker det en stor omorganisation inom polisen. Alla länsdistrikt har slagits ihop vilket har inneburit att läns-polismästarna har fått andra befattningar. Den tidigare Rikspolischefen Bengt Svensson har slutat och istället är det Dan Eliasson, tidigare generaldirektör för Försäkringskassan, som är ny rikspolischef sedan årsskiftet.

– Det här är den största omorganisationen av polismyndigheten på många år. Den vanlige medborgaren kanske inte märker så stor skillnad men för oss som arbetar inom myndigheten är det stora förändringar. Hela systemet har tryckts neråt nu när de 21 läns-polismästardistriktet försvunnit. Ambitionen är nu att tolkningen av det regelverk som finns ska bli mer lika över hela landet och tillgängligheten ska bli mer rättvis. Det administrativa ska bli enklare.

Tvårt emot vad man kan tro är inte Polishögskolan en högskola, men många politiker vill idag att polisutbildningen ska vara akademisk och ge akademiska poäng. Idag finns det polisutbildning på två universitet och en högskola, men utbildningen där är som sagt ännu inte av akademisk karaktär.

– Polishögskolan här i Solna kommer att finnas kvar fram till julen 2016 när de sista É Romani Glinda Nr 1 2015 eleverna går ut. Men redan idag köper vi utbildningar av Linnéuniversitetet i Växjö, Umeå universitet och Södertörns högskola. De här utbildningarna kommer att kräva stora investeringar från högskolornas sida.

Richard Magito Brun från Kulturgruppen för resandefolket påpekade vikten av en kontaktyta, att det förs en dialog med minoriteterna.

– Medborgardialog ser vi på i den nya organisation som en viktig del i vårt arbete. En bra dialog kräver bra företrädare som är representativa, sade Jenny Hedqvist.

Högne Rydheim menade att detta är något nytt inom polisen.

– Den här arbetsformen har vi inte använt tidigare. Upprinnelsen är som sagt händelsen i Malmö, men nu vill vi att ni ska se till att vi blir bättre inom just ett område. Vi kan inte ta fram en särskild utbildning där ni är delaktiga, men er kompetens är er historia och jag hoppas att ni känner att ni kan påverka. Vi ska se nu hur minoritetsfrågorna kommer in i den nya myndigheten.

Fred Taikon lyfte frågan om den tröghet som finns inom polisen i ärenden som rör romer.

– När det gäller dessa fattiga romer som finns på våra gator måste det ske en attitydförändring bland polisen, menade han.

Som exempel tog han upp en mordbrand i ett romskt läger i Högdalen i höstas.

– Utredningen går långsamt och började långt efter att alla bevis var borta. Sedan har det ju åter avslöjats ett nytt register. Den här gången över misshandlade kvinnor där det också finns romska kvinnor som omnämns i nedsättande ordalag.

Maria Knutsson, lärare på Polis-högskolan, påpekade att det inte är en isolerad händelse med den romska mannen som brändes till döds i Högdalen.

– Det har varit en hel serie med attentat mot EU-migranterna med flera bränder runt om i landet. Polisen brister i arbetet på många olika sätt och här finns en stor utvecklingspotential. Det finns inom polisen idag fortfarande antiziganistiska fördomar, precis som det finns i övriga samhället. Det finns subtila fördomar som man alltid har levt med och de blir sällan belysta och då hjälper det inte att polisen anmäler sig själva som i fallet med mordbranden i Högdalen. Just bemötandet i vardagen måste vara en viktig del i utbildningen. Något som även DO har påpekat.

Magito Brun menade att det idag finns romska poliser som inte vågar gå ut med sin romska tillhörighet.

Fred Taikon tyckte att polisen borde gå tillbaka och läsa vad de själva skrev som svar på Delegation för romska frågor betänkande. Han berättade även om det

seminarium DO arrangerade i november om profilering.

– Det var ett jättebra seminarium med inbjudna poliser från Storbritannien och USA. Men när vi tittade på deltagarlistan upptäckte vi att det inte fanns en enda polis i publiken och ändå var seminariet delvis riktat till dem.

Patrik Thunholm är lärare på Södertörns högskola.

– På måndag börjar den första kullen av 170 studerande på polisutbildningen. Vi har sett närmare på hur vi ska få med de fem nationella minoriteterna i utbildningen. Redan under den första terminen kommer de att ha polishistoria varvat med de nationella minoriteternas historia.

Efter en efterlängtat kaffestund var det dags för romerna att lyfta fram vad som bör beaktas när man tar fram utbildningar för nya poliser, vilka kunskaper och färdigheter de bör ha när de är färdigutbildade.

Mujo Halilovic från RIKS i Malmö berättade om centrets arbete med polisen i Skåne och det samarbete de har med hatbrottsgruppen.

– Det är viktigt att polisutbildningen utgår från att det är en mångkulturell värld vi lever i idag.

Angelina Dimitri Taikon påpekade vikten av att Vítboken och annan relevant litteratur finns med i utbildningen.

Betty Rhodin från Linnéuniversitetet i Växjö lyfte frågan om vilka det är som söker till polisutbildningen.

– Det är viktigt att i pratar om vilka det är som vi rekryterar till polisutbildningen. Vi ser idag att det är färre kvinnor och färre från andra kulturer.

Emir Selimi menade att det inte finns något man kan kalla för romer utan att det bara finns olika grupper som lovara, arli, kelderash etc. Att de olika grupperna inte förstår varandra.

– Jag talar ju bara mitt eget språk.

Efter en korts stunds workshop i tre grupper kom följande förslag:

Det måste finnas en grundkunskap om de nationella minoriteterna

Mänskliga rättigheter måste in i varje del

Den romska historien och kulturen måste in i utbildningen

Utbildningen måste kunna lyfta aktuella situationer och problem

Vitboken måste vara en del av utbildningen

Man måste våga utmana fördomar och stereotyper

Man måste se till romernas gemensamma historia

Bemötandet måste bli ett viktigt inslag

Man måste se individen inte gruppen

En bred kulturkompetens

Få bort exotismen när det gäller synen på romer

Det måste finnas mer kurslitteratur om romer och de fem nationella minoriteterna

Doris Högne Rydheim fick sista ordet.

– Det här blir ett bra medskick till oss när det gäller innehållet i utbildningen. När det gäller frågan om rekryteringen blir den mer och mer aktuell för oss. Men den kräver mer arbete.

Hur en attitydförändring ska ske bland de poliser som redan arbetar togs aldrig upp. Risken är att de nyutbildade poliserna med sin kunskap om minoriteter och mänskliga rättigheter snabbt blir omprogrammerade av sina äldre kollegor.

Jenny Hedqvist och Doris Högne Rydheim

Fred Taikon och Monika Kaldaras.

Dusan Marinkovic.

Romska sagor på biblioteket

Under temat *Romska berättelser* fortsatte det kulturprojekt som Senija Vurzer och Fredrik Elg från Kulturförvaltningen i Malmö inledde i höstas på Moderna museet i Malmö. Den här gången var det Malmö Stadsbibliotek som var värd för ett program om den romska berättartraditionen med Fred Taikon och Monika Kaldaras.

Text och foto: Bengt O Björklund

Stadsbiblioteket i Malmö tillhör modell större. Det är ganska nytt, invigt 1997, och ljust med många stora öppna ytor. Fredrik Elg inledde.

– Det här är början på fortsättningen av vår programserie *Romska samtal*. Det hela är till för de som äger frågan, det vill säga romerna.

Vid sin sida hade Senija Vurzer som arrangerat dagens händelse. Hon presenterade Fred Taikon.

– Romerna fick minoritetsstatus år 2000 så nu har vi samma möjligheter att ta fram böcker som alla andra. Vårt språk har varit ett berättarspråk genom historien långt in på 1900-talet. Men nu sker det stora förändringar både i hur språket ska se ut och med en ökande bokproduktionen på olika romska varieteter. Nu har vi en mycket större möjlighet att synliggöra vår språk och kultur än vi haft tidigare. Men det har tagit tid.

Fred lyfte fram Katarina Taikons tidiga

produktion från sextioalet och att Katitziböckerna inom kort kommer ut i tryck.

– Men det fanns romer i Sverige som redan tidigare var aktiva som min farfar Johan Dimitri Taikon. Han hade huvudet fullt av sagor som han kunde berätta när som helst. Det ska ha varit över 700 sagor. Många av dessa berättade han för Karl-Herman Tillhagen, intendent på Nordiska museet i Stockholm som lät publicera dem i boken *Taikon berättar*.

Fred berättade om hur Tillhagen testade Johan Dimitri Taikon genom att be honom berätta samma saga en gång till några år senare.

– Tillhagen fick då höra samma saga berättad på nästan exakt samma sätt.

Fred minns hur farfar berättade sina sagor och anekdoter när de bodde på Tanto. Han läser Zigenaren som biktade sig, en av sagorna som Tillhagen gav ut, för den publik som ändå kommit biblio-

teket denna regnruskiga dag.

– Det finns alltid en mening med sagorna, en sensmoral.

Fred läser ännu en saga, den här gången på romani chib ur boken *Det var en gång det som inte var*, återberättade sagor av Bagir Kwiek och Monica Hirsch. Han läste även några rader av Pippi Långstrump som översatts till romska av Jonny G. Ivanovitch.

– Sagor börjar oftast med ”det var en gång”, det gör det även på romska. Bagirs bok handlar bland annat om två berg som talar med varandra, sagor som Bagir hört som barn.

Fred talade även om Mozes Heinschink, en österrikisk lingvist som samlat in över 2000 inspelade timmar med romska intervjuer.

– Det är intervjuer med både kända och okända romer och intervjuerna startar oftast med att Mozes ber den intervjuade att berätta en saga. Detta började han med någon gång på fyrtioalet. Nu ska alla dessa inspelningar digitaliseras.

Fred berättar även om Gunilla Lundgrens digra bokproduktion som i mångt och mycket handlar om romer och ofta är gjorda tillsammans med romer.

– I Aljorsa Zigenarhövdingens son till exempel, berättar Aljorsa själv för Gunilla om sitt liv.

Eftermiddagens parhäst till Fred var Monika Kaldaras, VD på Romskt kulturcentrum i Malmö och känd för sitt sagoberättande.

– Idag finns det många böcker på romani chib. Det är vi glada för. Mina barn och barnbarn talar vårt språk och kan skriva, själv fick jag ju inte gå i skolan.

Monika poängterar att alla romer talar samma språk, även om det finns många olika varieteter.

– Zigenarmor berättar heter en sagobok som jag och min man Dragan har gjort. Jag har också skrivit Jävla zigenarunge, en bok om min uppväxt på 50- och 60-talet. Om hur det var att bo i tält och inte få gå i skolan.

Zigenarmor berättar. En saga om romsk stolthet.

– Den här sagan säger att man inte ska se ner på den som inget har. Det kan hända oss alla. Alla har vi ett värde. Kanske är den fattige rikare än den rike. Det spelar ingen roll var du kommer ifrån, vi är alla människor.

Monika berättade lite om det som sker på den romska fronten just nu.

– Jag är glad att vi har fått en rom i EU-parlamentet, Soraya Post. Nu väntar jag på den dag då vi får en romsk statsminister.

Att det liv Monika har levt bland människor som sett ner på henne har präglat den syn på livet hon har går inte att ta miste på.

– Vänlighet skrämmer mig ibland. Varför är alla så vänliga helt plötsligt. Vad vill de? Varför var ingen vänlig när jag var ung?

Den bibliotekarie som ansvarat för bibliotekets roll i programserien är Rickard Sjöholm. Han berättade om bibliotekets ansvar och uppdrag.

– Det kan kännas lite läskigt för barn att komma hit för att det är så stort och vi måste alltid tänka på att vill vi ha hit barnen måste vi få hit deras föräldrar. Det ska kännas lustfyllt att vara här, utan krav.

Rickard menar också att biblioteket är inte en tyst plats som man kan tro.

– Under hösten har vi haft många sagoberättare här och de flesta har inte

Senija Vurzer och Fredrik Elg.

läst ur någon bok utan berättat ur minnet.

Han har även personliga minnen av Astrid Lindgren.

– När jag var liten läste Astrid Lindgren sagor för barnen i området där jag bodde, men jag gillade inte det och gick inte dit.

Det är något han ångrar idag, men han lyssnade när hans egen mamma läste sagor.

– Hon kunde många sagor.

Som tonåring hamnade han på Plattan i Stockholm, eller snare på Kulturhuset som ligger bredvid och på biblioteket.

– Jag kände mig hemma där och jag är fortfarande mest hemma i biblioteket.

Fred och Monika tog åter över mikrofonerna. Monika berättade om sin farfar som berättade sagor om det romska livet.

– Men det var inte alla sagor som passade för barn. En del av historierna var hemska. Min pappa berättade också sagor om det romska livet. Men idag om man berättar för sina barnbarn så lyssnar de inte så mycket. De har sina mobiler och surfplattor. Men om vi inte kan berätta för våra barn och barnbarn hur går det med sagorna då?

Fred lade till en sak som få tänkt på.

– Jag som kan skriva och läsa har inte alls samma minne som de gamla hade.

Han menar att bristen på skriv- och läskunnighet förstärker det minne den orala berättarkonsten kräver.

– De gamlas sagor var helt underbara. De hade ju med sig sagorna från Ryssland. Det är viktigt att kommande generationer inte glömmet dem, sade Monika.

Fred menar att en saga är helt beroende på vem det är som berättar den. Han

säger också att det är bara nyligen som de romska sagorna kommit in på de svenska biblioteken.

– Tidigare var vi inte alls representerade på biblioteken. Sagostunder har funnits länge, men bara nyligen har de romska sagorna hittat dit.

Att hålla den romska berättartraditionen vid liv kommer att vara en stor utmaning för romerna.

Eftermiddagen avslutades av Dusan Marinkovic, en ung romsk rappare och poet från Malmö.

– När jag var liten läste min farmor en massa sagor för mig i Belgrad där vi bodde. Men min mamma lärde sig aldrig dessa sagor så mina yngre syskon får inte höra dem.

Som brukligt är när Dusan står på en scen rappade han en av sina dikter. Den här gången om hemlösa. Man kan bara känna beundran för denne unge mans behandling av både det svenska och det engelska språket.

Rickard Sjöholm.

Erland Kaldaras, Soraya Post, Thomas Hammarberg och Marianne Eliason.

En kommission på G

Det har snart gått ett år sedan den förra regeringen beslutade att inrätta en kommission mot antiziganism. Nu har den första delrapporten kommit.

– Rapporten har gått iväg till regeringen och nu väntar vi konstruktiva svar, sade kommissionens ordförande Thomas Hammarberg.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Thomas Hammarberg inledde presskonferensen med att understryka vitboken betydelse.

– Vi är ett svar på uppfattningen att om man inte följer upp vitboken med något så skulle det arbetet gå förlorat.

Han berättade att Kommissionen har genomfört två möten med referensgruppen samt tre konsultationsmöten med romer i respektive Malmö, Göteborg och Stockholm.

– Rapporten som vi nu har tagit fram

visar att det fortfarande råder en avsevärd antiziganism i landet. Affärer, restauranger, biluthyrare och andra inrättningar diskriminerar ofta romer. Går de klädda i traditionella kläder får de räkna med att väktare följer dem i affären. Vardagsrasismen sitter djupt.

Han menar att de klagomål som görs inte tas på allvar. Han menar också att det saknas en institution som för romernas talan.

– Samerna har sitt ting och judarna har

en röst i samhället, men romerna saknar det.

Soraya Post är en av ledamöterna i kommissionen.

– Det är av största vikt att media uppmärksammar romer lokalt och på håll. 500 år av antiziganism har skapat konsensus att man får diskriminera romer. Det är resultatet av den avhumaniseringsprocess som pågått. Vi är en erkänd nationell minoritet, men i hur många generationer ska man behöva leva här för att räknas som svensk?

Hon menar att kampen mot antiziganism också handlar om att få folk att erkänna själva begreppet.

– Man tar sig rätten att kollektivt bedöma en hel grupp, vare sig det är tiggare på gatan eller en ingenjör. Vi måste sluta prata om ”svaga” grupper och romer ska inte behöva arbeta för att få samma rät-

tigheter som alla andra i samhället.

Vi måste ta itu med historien. Vi måste bestraffa de som diskriminerar och det ska inte ara några småsummor. Det ska svida att diskriminera. Och, underströk hon, det måste bli skamligt att diskriminera.

Erland Kaldaras är också ledamot. Han talade om hur polisen historiskt sett har varit romernas största fiende.

– Polisen är den myndighet som har fördrivit romerna från sina boplatser och som hämtat deras barn. Än idag visar de med det register som skånepolisen gjorde att det är legitimt att göra som de gör. Registret har skapat stor oro bland romerna. Kan en arbetsgivare få utdrag?

Det är därför inte många romer anmäler hatbrott till polisen.

Marianne Eliason, också ledamot, blickade framåt.

– Kommissionen mot antiziganism har ett uppdrag som pågår fram till maj 2016. Men det är uppenbart att någon måste ta över stafettpinnen och fylla luckan då. Många romer har i konsultationer med kommissionen uttryckt starka önskemål om en egen romsk institution. De vill själva bestämma och sätta dagordningen.

Thomas Hammarberg tog upp SIN:s märkliga slutsats.

– De kom fram till att det var olagligt men inte att det var ett etniskt register. Vi

vet att det var ett etniskt register och ansvar måste utkrävas. Vi hoppas att JO:s svar kommer snart. Risken är också att det finns andra hemliga register.

Han talade också om kommissionens engagemang för de fattiga EU-romerna.

– Vi är djupt berörda av de hatbrott som begås mot dessa fattiga människor. Många direkta attacker, anlagda bränder i romernas läger. Vår avsikt är att göra en sammanställning av hatbrotten mot dessa människor.

De andra ledamöterna i kommissionen är Stefano Kuzhiov, Maria Leissner, Diana Nyman, Simon Wallengren och Christian Åhlund. Andrés Zanzi är sakkunnig.

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

Johanna Westeson, Marie Persson, Daniel Jonas, Rosario Ali Taikon, Irene Molina, Samson Beshir och Yasri Khan.

Panel samtal i Riksdagen om hatbrott

Under ett panelsamtal i riksdagens första kammare diskuterades i början av februari 2015 granskningen som FN:s råd för mänskliga rättigheter (MR-rådet) gjort inom ramen för den så kallade Universal Periodic Review, UPR, som sker vart fjärde år.

Det var Civil Rights Defenders som bjudit in för att diskutera vad som kom upp under UPR-granskningen i Genève och hur Sverige bör arbeta för att efterfölja FN:s rekommendationer med fokus på hatbrott mot minoriteterna.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Sex experter från det civila samhället deltog i samtalet för att ge sin syn på de allvarligaste problemen, med fokus på minoritetsgruppers rättigheter.

– Vårt fokus idag är hatbrott mot minoriteterna, sade Johanna Westeson, människorättsjurist på Civil Rights Defenders.

Mycket har gjorts mot hatbrott den sista tiden men samtidigt har toleransen ökat.

– På nätet måste vi ta hänsyn till yttrandefriheten, men hate speech är ett brott precis som främlingsfientlighet. Nu har svensk polis prioriterat att ta fast de som bränner moskéer och synagogor och svenska regeringen tar antisemitismen på största allvar. Nu finns det mer pengar för att skydda den judiska församlingen.

Hon talade också om vitboken.

– Den kom till för att komma till rätta med tillitsklyftan mellan romer och myndigheter.

Hon talade även om den grasserande afrofobin.

Daniel Jonas, kanslichef på judiska församlingen i Göteborg, påminde om att nuvarande regering inte suttit vid makten särskilt länge och inte kan ställas till svar för de sista åtta årens politik och att det därför är svårt att i nuläget analysera hur arbetet mot diskriminering och hatbrott kommer att utvecklas.

– Men vi kan se att antisemitismen ökar i Sverige. Vi vill veta vad regeringen har för framtida strategier, inte bara inom rättsväsendet. Det är viktigt att fokusera på skolan, internet och särskilt

på sociala medier. Det måste bli enklare att ta bort hatsajter och lagföra enskilda hattalare.

Yasri Khan, förbundsordförande i föreningen Svenska muslimer för fred och rättvisa, menade att det är viktigt att se hur den nya polismyndigheten kommer att hantera hatbrott.

– Ett av de största problemen med hatbrott är att alltför få anmälningar leder till åtal och fällande dom. Vi har lyft fram vikten av specialutbildade poliser, åklagare och domare för att kunna få fällande domar. Annars kommer förtroendet för systemet bli svagt.

Daniel Jonas påtalade att idag är de regionala skillnaderna stora i hur polisen tolkar sitt uppdrag.

– Det är oacceptabelt att man gör så olika bedömningar som man gör idag.

Samson Beshir är en av medförfattarna till afrofobirapporten som gavs ut av Mångkulturellt Centrum förra året.

– Det känns intressant att vara i denna kammare där det en gång beslutades om svensk slavhandel, sade och såg sig omkring.

Diskrimineringsexperten Irene Molina betonade också att problemet med diskri-

minering är strukturellt och genomsyrar hela samhället.

– Jag kan hålla med om att vi flyttat fram positionerna. Den nya regeringen lovar att flytta fram positionerna ännu mer, men intolerans är inte problemet. Det är viktigt att vi benämner saker och ting för vad de är. Vi är inte bäst på mänskliga rättigheter. Vi måste självrannsaka oss och se den rasism som finns överallt i landet.

Yasri Khan berättade om sin förenings samarbete med regeringen.

– Vi kommer att sitta med regeringen och föra fram våra åsikter. Vi behöver mer resurser till skydd av våra församlingar till exempel. När det gäller hatbrott är den låga nivån på uppkärlandet en utmaning. Där måste det ske en skärpning.

Han menar att det idag finns en acceptans för att vara islamofob, antisemitist, antiziganist och allmänt främlingsfientlig.

– I Sverige är inte hatbrott ett eget brott, utan ett paraplybegrepp för andra brott. Det borde få en egen rubricering.

Det är få som vet

Rosario Ali Taikon arbetar med romska frågor på Sensus. Han menade att många romer inte ens vet vad hatbrott är.

– Det är en ond cirkel. De få som vet vad hatbrott är och som anmäler när de blivit utsatta och inte får någon upprättelse tappar sitt förtroende och deras benägenhet att anmäla igen minskar.

Väldigt få romer har förtroende för myndigheter. Polisens stora omorganisation har ingen betydelse för romerna, påpekade Rosario.

– Om du inte tar hatbrotten på allvar minskar givetvis förtroendet och anmälningsgraden, underströk Daniel Jonas. Vi har försökt få våra judar att anmäla alla hatbrott, men mörkertalet är stort.

Han lyfte fram skolans stora roll i det hela.

– Det har en viktigare roll än polisen. Alla skolor måste ha en handlingsplan mot hatbrott och följa den. Idag är det oftast offret som blir straffat.

Yasri Khan menade att både lärare och

elever diskriminerar och att många läromedel är fulla av stereotypa bilder.

– Lärarna måste kunna markera när intolerans är ett problem i klassen. För det krävs handlingsplaner och strategier.

Samson Beshir tryckte på att afrogruppen är den grupp som mest utsätts för hatbrott i Sverige. En stor del av dessa brott är våldsbrott.

– Forum för levande historia gör ett viktigt och framgångsrikt arbete, men de har inte tagit upp den svenska slavhandeln och dess effekter i samhället idag.

Rosario Ali Taikon påpekade att det finns en risk att regeringen målar upp en alltför positiv bild för MR-rådet.

– Diskrimineringsarbetet är idag svagt. Den nya Kommissionen mot antiziganism är bra, men man har inte konstaterat från regeringshåll att skånepolisens register var ett etniskt register. Romska organisationer får idag resurser, men inte särskilt stora. Romer kan inte alltid föra sin talan.

Romer sätts på undantag

Irene Molina underströk djupet av den diskriminering romer utsätts för.

– Diskrimineringen är idag normaliserad. Klass och kön spelar ingen roll, inte heller vilken utbildningsnivå du har. Från forskningens sida ser vi att romer sätts på undantag. Det råder en grov öppen diskriminering.

Hon menar också att det är viktigt vad masmedia säger i frågan.

Rosario Ali Taikon poängterade att även om situationen har förändrats till det bättre de senaste åren pågår det fortfarande en omfattande diskriminering.

– Diskrimineringen mot romer är ofta dold eller osynlig och sker inom sjukvården och socialtjänsten.

Den avslutade delen av samtalet handlade om samers rättigheter, ett annat område där Sverige har fått återkommande kritik. Under granskningen rekommenderade FN:s MR-råd återigen Sverige att ratificera konventionen ILO 169 om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder. Den svenska regeringens talesperson på plats i

Genève, Annika Söder, tryckte under förhöret på att Sverige genom rådande lagstiftning i allt väsentligt lever upp till kraven i konventionen, ett uttalande som Marie Persson, medlem i samedtinget, reagerade starkt på och kallade ”totalt missvisande”.

– Den bild som den svenska regeringen framhåller är en skönmålning och inget som jag känner igen mig i. Det har tvärt om skett en kraftig försämring för de svenska samerna när det gäller gruv- och mineralpolitiken.

Hon menade också att det råder stor okunskap om samer, vilket speglas i politiken.

– Vi lever fortfarande med den politik som fastställdes under Lundborgerans rasbiologiska ideologi. Vi är ett folk och måste ses som ett folk.

Vi måste få inflytande

Annika Söder påstod i sitt anförande under granskningen att samerna är autonoma.

– Samedtinget är bra, men har alldeles för lite resurser och för lite inflytande. Vi syns inte, vi hörs inte. Det råder brist på respekt för oss som folk. Vi måste få inflytande i frågor som berör oss.

Regeringens syn på mineralutvinningen är som ett slag i ansiktet, tycker Marie Persson.

– I dagsläget kan inte samerna påverka gruvindustrin. Gruvprospekteringen leder till ökad ohälsa bland samer. Den ledet också till en polarisering med ökad fientlighet gentemot samer. Gruvdriften har alltid företrädde. Att påverka ett gruvprojekt är omöjligt.

En ratificering av ILO 169 skulle kunna säkra tillgången till mark och vatten, vilket är avgörande för att samisk kultur ska kunna leva vidare. Dessutom skulle det sända en viktig signal om att Sverige respekterar sitt urfolks rättigheter.

– Söder menar att Sverige redan lever upp till nästan allt som står i ILO 169. Det är inte alls sant. Det är en lögn. Ett ratificerande skulle ge oss ett rejält inflytande och ett regelverk att luta oss mot, avslutade Marie Persson.

Stämningen var på topp när invigningsbandet klipptes.

Romska röster

Utställningen Romska Röster visas nu på Upplandsmuseet i Uppsala. Nyligen var det pompa och ståt när Rosa Taikon, Monica Caldaras och Staffan Forsell klippte banden under vernissagen och invigde utställningen.

Utställningen som tidigare visats i storformat utomhus har nu flyttat in. Det är 26 porträtt som visas fram till den 16 augusti 2015. Det är Anders Ryman som har fotat porträtten.

Text och foto: Tuula Autio

Söndagen den 8 februari var det vernissage på utställningen Romska Röster på Upplandsmuseet i Uppsala. En utomhusutställning som turnerat landet runt visas nu inomhus.

Inför en stor vernissagepublik invigningstalade Rosa Taikon, romsk aktivist, silversmed och hedersdoktor vid Södertörns högskola, tillsammans med Kulturrådets generaldirektör Staffan Forsell. Medverkade gjorde också flera av de romer som deltagit i projektet Romska Röster. Romernas nationalhymn Gelem, gelem framfördes av Emilia Hudczko till dragspel av Sergiu Markowski.

Det blå invigningsbandet klipptes av Rosa Taikon, Monica Caldaras och Staffan Forsell. Katja Blomerus och

Domino Kai, båda förankrade i projektet Romska Röster, fick äran att tillsammans hålla upp bandet inför ”invigningsklippet”.

I vernissagevimlet kunde vi fånga upp röster i publiken som uttryckte sin uppskattning över utställningen och berättelserna på svenska, romani chib och engelska.

Efter invigningstal och förfriskningar föreläste Rosa Taikon och visade bilder inför en fullsatt hörsal i museet. Rosas starka engagemang för romernas sak, dels tillsammans med system Katarina under 1960-talet, dels med den styrka Rosa talar om romernas situation idag och om deras framtid, fångade åhörarna och frågorna blev många. Intresset för Rosas smyckekonst var stort och Rosa

avslutade med att tala om sitt arbete som silversmed.

Under 2013-2014 har utställningen Romska Röster visats i ett flöde av omkring fyra miljoner människor på gator och torg runt om i landet, från Luleå i norr till Linköping i söder. På varje plats har det tillkommit nya porträtt och utställningen har vuxit och består idag av 26 porträtt av finska kaaleromer, polska galicjakiomer, serbiska arliromer, svenska kalderashromer, svenska resande, kosovanska och serbiska gurbetiromer samt romer från Rumänien och Bulgarien. Både män och kvinnor, unga och äldre.

Med de nästan två meter höga, svartvita porträtten av fotograf Anders Ryman vill vi tillsammans med romerna berätta om deras historia, kultur och språk. Vi vill väcka frågor och bidra till samhällsaktuella samtal och reflektioner kring antiziganism, rasism och marginalisering. I anslutning till utställningen Romska Röster arbetar vi på Upplandsmuseet med fördjupande programaktiviteter för allmänheten och en pedagogisk verksamhet som vänder sig till elever och lärare ifrån mellanstadiet upp till gymnasiet.

Onsdag den 18 mars bjuder vi in till pressrealese av boken Romska Röster.

Den 8 april firas Romernas internationella dag i Uppsala domkyrka.

Utställningen har producerats av Upplandsmuseet i samarbete med romer och fotografen Anders Ryman samt med stöd från Statens Kulturråd och PostkodLotteriet.

Romernas nationalhymn Gelem, gelem sjöngs av Emilia Hudczko, dragspel av Sergiu Markowski.

”Romerna som medverkar i utställningen är både gamla och unga, män och kvinnor. Känslan av att inte höra till, att stå utanför delas av alla, men den romska identiteten är stark och släktsammanhållningen är stor. De vill berätta om sin kultur och sitt språk, romani chib. Här kan du upptäcka olika romska grupper som du kanske möter på olika sätt i din vardag. Lyssna på deras röster. Rösterna klingar genom Anders Rymans porträtt av finska kaleromer, polska galicjakiomer, rumänska romer, svenska kalderashromer, serbiska arliromer, kosovanska gurbetiromer, bulgariska romer och resande. Alla olika men ändå lika.”

28 MARS 13.00-15.00
MATTEUSKYRKAN, GÖTEBORG

SVENSKA OCH ROMSKA BERÄTTELSE FÖR BARN

Marie-Claude Demetri, huvudperson i boken Marie-Claude - en romsk tjej.
Foto: Ann Eriksson.

Missa inte att ta med barnen på detta spännande evenemang på svenska och romska! Bland annat lämnar **Alfons** tillfälligt Alfons Åbergs Kulturhus och kommer på besök (arli). **Ramona Taikon Melker** läser ur sin bok **Marie-Claude** – en romsk tjej (kelderáš) och bokens huvudperson, **Marie-Claude**, är själv med på evenemanget. Sagostund med **Senija Vurzer** (lovara) och musikstund. Vi bjuder på fika, saft och bullar. Läs mer på www.forfattarcentrum.se/vast.

Fri entré, Matteuskyrkan, Djurgårdsgatan 17, Göteborg

28 MART 13.00-15.00
MATTEUSKYRKAN, GÖTEBORG

SVEDIKANE THAJ ROMANE PARAMISIJA CHAVENGJE

Alfons Åberg kommer! Bild: Gunilla Bergström

Ma bistren te legaren tumare chaven ko akava uzbudljivo dogadaj/ovibe so i ko duj chibja! O **Alfons** napustinela/mekela/dzala privremeno o Alfons Åbergs Kulturhus avela ki poseta (arli). I **Ramona Taikon Melker** vakerela paramisija kotar po ljlil Marie-Claude – jek romani chaj (kelderáš) hem o glavno lichnost kotar o ljlil, I **Marie Claude**, ka ovol prisutno ko akava dogadzaj. Paramisija e **Senija Vurzer** (lovara) o muzika. Chastinaja ki kafa hem kolacija. Dik amari webbstarna basi i informacija: www.forfattarcentrum.se/vast.

Bezplatno ulaz, Matteuskyrkan, Djurgårdsgatan 17, Göteborg

Eskil Franck avtackas av Caroline Källner, avdelningschef.

Eskil Francks farväl

I mitten av december arrangerade Forum för levande historia ett högaktuellt seminarium om hur unga ser på sin framtid i Finlandshuset i Stockholm. Utgångspunkten var den intoleransundersökning som presenterades i höstas.

Under kvällen avtackades även Eskil Franck för sin tid som överintendent på Forum för levande historia.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Fred Taikon

Eftermiddagens seminarium inleddes av Eva Fried, samordnare internationella relationer på Forum för levande historia, som var dagens moderator.

– Vi ska prata om hur vi ser på vår egen samtid och försöka se in i framtiden. Fokus kommer att ligga på de unga.

När Eskil Franck tog över Forum för levande historia såg han det som en viktig uppgift att myndigheten tog ett eget grepp och ett ansvar för tolkning och analys av de undersökningar som gjordes.

– Under Eskil Francks ledning har vår myndighet gått från att vara ifrågasatt till vara efterfrågad.

Eskil Franck själv såg glad och avspänd ut när han äntrade scenen.

– Det känns roligt att få avsluta mina år här, sade han och såg ut över den fullsatta salen i Finlandshuset.

Han talade om varför just attityder är så viktiga.

– Det mesta vi gör är medvetna handlingar mellan människor och vi gör hela tiden värdeomdömen om andra, antingen positiva eller negativa. De negativa omdömena är vad vi kallar fördomar.

Han talade om de mörka moln som finns idag.

– Det tog nazisterna nio år att komma fram till den slutgiltiga lösningen. Vi har hela tiden sagt ”never again” men det som händer är ”again and again”.

Forum för levande historia är inbegripet i ett tioårigt projekt för att undersöka toleransen hos våra svenska ungdomar.

– Det gör att vi över tid kan se utvecklingen och motverka eventuella negativa trender och överlag stärka immunförsvaret mot intolerans. Idag kan vi se att ungdomarna överlag är mer toleranta medan

vuxenvärlden går åt andra hållet. Men vi måste också se till att våra myndigheter behåller sina demokratiska värderingar.

Jacob Severin ansvarar för rapporten ”Tid för tolerans”.

– Hösten 2013 påbörjade vi undersökningen. Vi ville se vad ungdomarna har uppfattning om bland annat mänskliga rättigheter. Attityder handlar om värdebedömning. Man gillar eller ogillar någon. Attityder påverkar en mängd av handlingar och ju viktigare en attityd är ju mer tillåten blir handlingen.

Han berättade om resultatet av undersökningen.

– Utvecklingen går åt rätt håll bland ungdomarna. Oron för ökad främlingsfientlighet ökar, oron för ökad invandring minskar. Samtidigt pekar resultaten på att utsattheten för våld, hot och trakasserier är stor bland vissa elevgrupper.

Ett annat exempel på en positivare inställning är att idag kan 60 procent av eleverna tänka sig en programledare på tv i slöja.

Daniel Poohl är chefredaktör för tidningen Expo. Han talade om rasism och Sverigedemokraterna.

– Vi jobbar mot ett samhälle där rasistiska värderingar tappar sin betydelse, men SD har medvind nu. De kommer att fälla alla regeringar som inte ger dem inflytande. Det är den rådande opinionen som gör det möjligt för SD att kidnappa den svenska demokratin.

Han talade om SD ursprung och hur det startade tillsammans med skinnskalarna under 90-talet.

– Rasismen har hela tiden haft en röd tråd genom historien i Sverige. Det har länge funnits en iver att hålla Sverige ”rent”. Ny demokrati mobiliserade flyktingmotståndet och när de inte fanns längre gick Bevara Sverige svenskt, BSS, och nybildade Sverigedemokraterna till val tillsammans 1998.

Och nu är de i Riksdagen och har gjort allt för sudda ut sitt rasistiska förflutna.

– De har gjort sig av med sin bruna skugga, men kärnan i SD drivs av idén att samhället styrs av en pk-maffia och det går inte att dumförklara de som röstar på SD. De vet vad det handlar om.

Det som oroar Daniel Poohl just nu är hur den organiserade rasismen och högerextremismen just nu sitter och gnuggar händerna.

– Intoleransen uppnått ett momentum i svensk politik. Alla dessa små rasistgrupper har insett att SD kan ändra på dagordningen i Riksdagen. SD har mycket stort självförtroende nu och alla extremister som hejar på SD vet att de är döröppnare. Samtidigt lyser bristen på strategier med sin frånvaro.

Den amerikanska forskaren Maureen Eger berättade om sitt arbete på Stockholms universitet. Hon har studerat politik i olika länder.

– Jag studerar hur negativa värderingar påverkar politiken. För att förstå stödet till SD måste man förstå de som röstar på partiet. Kan man säga att främlingsfientligheten ökar? Vissa säger ja andra säger nej. Samtidigt bara ökar stödet till SD och de som stöder SD är nationalistiska, emot invandring, emot EU och för en välfärd för svenskar.

Maureen visade diagram där det svart på vitt visades hur många som var emot invandring i alla de andra partierna, bland annat 45 procent av M:s väljare och 40 procent av S:s väljare.

De tycker alla att invandringen kostar för mycket. Samtidigt måste man kunna prata om invandring utan att bli stämplad som främlingsfientlig.

– Jag tror att vi kan få till en bättre värld, men det räcker inte med bara tolerans.

Under det efterföljande panelsamtalet fick de som kommit upp på scenen bland annat svara på frågan: Ser ni något mörker framöver?

– Det har hänt mycket med toleransen bland de unga. Vi går mot ett mer öppet samhälle, samtidigt påverkar SD samhällsklimatet och rasismen normaliseras, sade Birgitta Ohlsson (fp) riksdagsledamot och EU-minister.

Felix König, ordförande för LSU, Sveriges ungdomsorganisationer, tog upp vikten av civillkurage.

– Med SD i Riksdagen är det än viktigare för folk att stå upp för sina åsikter.

Behrang Miri är rappare, skribent och

skådespelare.

– Jag är emot ordet främlingsfientlighet. De som hatar mig hatar inte en främling, jag är svensk. Jag slutade dessutom vandra för länge sedan.

Bo Ekman är företagsledare talade om den aningslöshet som råder i näringslivet idag.

– En aningslöshet som leder till de siffror vi ser idag. Få inom näringsliv och fack ser vad det är som händer idag.

Behrang Miri menar att även sekulariseringen kan vara ett problem.

– Sverige är så sekulariserat att intoleransen mot de religiösa ökar och fördomarna mot dem.

Birgitta Ohlsson menade att sekulariseringen var något som vi ska vara stolta över. Behrang Miri replikerade.

– Jag är muslim, feminist och sekulär.

Kvällen avslutades med en sammanfattning av Mona Sahlin.

– Intoleransens motsats är inte tolerans, det är respekt. Den strukturella rasismen har blivit värre.

Även hon talade om SD.

– Det är främst män som röstar högerextremt, men hur vi definierar oss själva är slutändan personligt.

Efter seminariet avtackades Eskil Franck med blommor och tal. Den nya chefen för Forum för levande historia

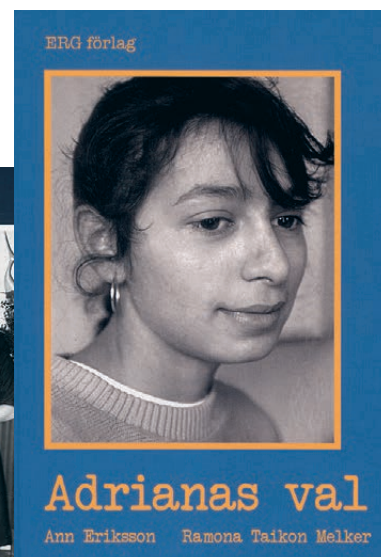
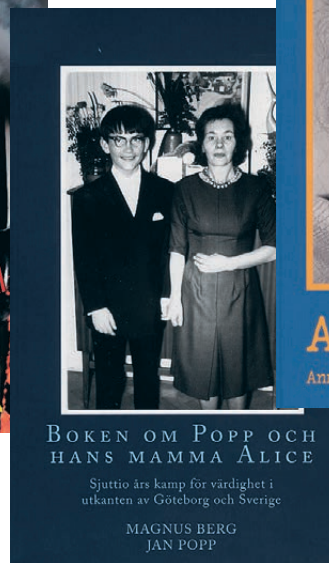
Mona Sahlin.

kommer att bli Ingrid Lomfors, en historiker i botten som studerat den judiska historien och Förintelsen.

Bo Ekman, Felix König, Behrang Miri och Birgitta Ohlsson.

BÖCKER

Fyra nya böcker

Berith Kalanders nya bok har precis kommit från tryckeriet. Den heter "Sörj inte lidandet - Välkomna livet" och handlar om hur det är att vara dotter till en romsk överlevare av Förintelsen. Boken är en slags uppgörelse med själva sorgen över allt det lidande som främst judar och romer fick utstå under en av de värsta händelserna i historien.

Berith berättar i boken om hur hon en dag på besök i Polen befanns sig på en övergiven judisk kyrkogård i Krakow. Där bland de bortglömda gravstenarna insåg hon att hennes mamma hade överlevt och att just därför stod hon där och funderade.

Kan man jämföra tiggande romer från Rumänien med en grupp svenskar utan pass, id-handlingar, pengar, mobiltelefoner, språkkunskaper och transportmedel strandsatta i ett av Europas fattigaste och romtätaste länder, Rumänien?

På den frågan svarar Bennie Åkerfeldt i sin nya bok "Bussresan".

En liten grupp som består av Severin

Larsson, en 80-årig bonde som just fått diagnosen Alzheimers, två pensionerade lärarinnor, en 20-årig andra generationens invandrare från Balkan, en alkoholiserad medelålders kvinna och bokens jag beger ger sig ut i Europa.

Boken finns också som ljudbok, inläst av författaren själv.

"Boken om Popp och hans mamma Alice" är en gripande historia om en pojke och hans mamma, om en sjuttioårig kamp för värdighet i utkanten av Göteborg och Sverige, som underrubriken lyder.

Popp och hans mamma är resande och som sådana jagades av myndigheter. Popp mobbades i skolan och hamnade på olika barn- och fosterhem.

Popps och Alice historia speglar den cyniska och inhumana politik som genomsyrat Sverige sedan tiden för den rasbiologiska forskningen i Uppsala på trettioalet. Den lyfter fram de grymheter som än idag lever kvar som mörka ekon och som märkligt nog, trots att vi idag

vet vad som är rätt och fel, återigen visar sitt fula tryne.

ÉRĞ förlags nya bok heter Adrianas val och är skriven av Ann Eriksson och Ramona Taikon Melker. Det är en berättelse om en romsk flicka som läsaren får följa från barndom tills hon blir vuxen.

Det är inte lätt att vara både rom och svensk, varken då under 1980-talet, eller idag.

Det är om detta boken handlar

Det är en varm berättelse och man känner direkt att den berättas av någon som vet hur det hände sig när det begav sig. Beröringspunkter med "vanliga" svenneungdomar är många, men det är något mycket speciellt att växa upp som romsk flicka:

"Flera gånger ser jag faktiskt romska tjejer på diskot. De låtsas att de inte ser mig och jag gör likadant. Det är bäst så. Ett är i alla fall säkert, vi skulle aldrig skvallra på varandra för vi sitter i samma båt."

Adriana lovar sin far att göra ett bra val.

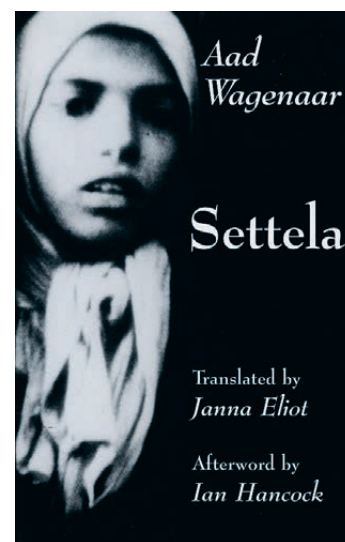
Romer äter också frukost

Många med intresse för romsk litteratur känner till Janna Eliot, hon har bl.a. översatt "Sofia Z 4515" från svenska till engelska och hon har besökt Sverige vid ett flertal tillfällen. I år på bokmässan i Göteborg berättade hon om den gripande boken "Settela" av Aad Wagenaar. Jannas berättelse tog sin början i ett mycket berömt foto på en liten flicka som tittar ut genom dörren på en godsvagn, packad med fångar på väg till Auschwitz. Året är 1944 och fotot togs i Holland. Mer visste ingen under många år. Trots att forskare och intresserade letade efter flickans identitet och bakgrund hittade man inga spår. Den holländske journalisten Aad Wagenaar kunde dock inte lämna fotot och föresatte sig att hitta flickans bakgrund. I boken "Settela" beskriver han sitt sökande i arkiv, i filmer, han träffar överlevande, han besöker Auschwitz, men han hittar inga ledtrådar. Tills det plötsligt går upp för honom: han själv och ALLA andra har sökt efter fel spår, den lilla flickan är inte en judisk flicka, hon är romsk.

När Janna Eliot fick kännedom om boken föresatte hon sig att översätta den till engelska, trots att hon inte kunde holländska! Med otrolig energi och språkkänsla lyckades hon, på samma sätt som hon översatte "Sofia Z 4515" till engelska utan att kunna svenska! Jannas kunskaper i språk som romanés, ryska, tyska, engelska, nu även holländska och svenska gör henne till en viktig samtida översättare.

Janna Eliots andra föredrag på Internationella Torget presenterades av Randi Myre från Immigrantinstitutet. Titeln på seminariet var "Romer äter också frukost". Här berättade Janna alls inte om frukost utan om några av sina böcker bl.a. "The Gypsy Piano Tuner", en novellsamling med berättelser om roma och sinti från Andra Världskriget fram till i dag.

Inte förrän på slutet av sitt framträdande avslöjade Janna vad detta med frukost betydde: Det var för att lyfta fram ett aktuellt exempel på hur romer diskrimineras. Hon berättade om hur Diana

Nyman, klädd i sina traditionella finskromska kläder, nekades frukost på Hotel Sheraton i Stockholm. Janna pekade ut det bisarra i att Diana Nyman var i Stockholm för att delta i en regeringsstödd konferens om romer. På väg till denna konferens blev hon alltså nekad tillträde till Hotel Sheratons restaurang! Genom det aktuella exemplet med en nekad frukost knöt Janna Eliot ihop sin två framträdanden; från nazismen under andra världskriget till dagens diskriminering i Sverige.

Gunilla Lundgren

Haikudikter och en utmaning

Under Romska kulturdagars sista program fick deltagarna skriva haikudikter. Detta är resultatet:

*Jag är en bra gadje
Om jag ändå vore rom
De tar hand om oss*

Molly

*Vinden blåser hårt
Månen vaktar över oss
Hjärtat gråter stumt*

Ioana Byzatu

*Jag kan sy en kjol
Dansa på lina ibland
Spela på dragospel*

Sonja Holmedal

*Finskromska barn
Vaktas noga av skolfolk:
Nekas modersmål*

Anneli Thylin

Dagen avslutades med att Fred Taikon utmanade Bengt O Björklund i att på en minut skriva en dikt på fem ord som samlades in från publiken. Orden var "spegel, jojk, dans, glädje och sång". Inte så svåra ord alltså.

Detta är resultatet:

*Som en spegel i en sång,
en dans, glädjen i en jojk,
så fylldes jag av levandet
så som det ofta är.*

Bengt O Björklund

GAMLA BILDER BERÄTTAR

I början på 60-talet tog museiintendenten på Nordiska museet C-H Tillhagen initiativet att skildra en romsk rättegång som bland romerna kallas Kris. Kris är en traditionell domstol för konfliktlösning bland romer. Idén till att skildra detta kom genom att han under flera decennier studerat och intervjuat ett stort antal romer runt om i Sverige som berättat om den tradition som råder i synnerhet bland grupperna kelderash och lovara. Kris är inte något som inte bara förekommer i Sverige utan praktiseras i hela världen där grupperna finns.

Han fann det så intressant att han ville skildra en sådan Kris i en filmatisering. Ett större filmteam bjöds in och man riggade upp tält som skulle avspegla en romsk bosättning.

Till detta bjöd han in romer som var så kallade krisitóri i verkligheten och som i filmen skulle lösa den fiktiva tvisten och andra romer med sina familjer som skulle agera publik.

I filmen tar man upp hur man kallar till ett krismöte och hur man löser hela tvisten som i det här fallet löste sig väl och avslutades med en försoningsfest.

Filmerna kan nog lånas av romskt kulturcentrum i Malmö som har den i sitt bibliotek.

På bilden här ovan kan vi se Tillhagen sitta i regissörsstolen. På andra foton ser vi familjer från Malmö, Växjö och Stockholm. Bland andra ser vi familjerna Kaldaras och Taikon.

Håll till godo med denna bildkavalkad som kommer från min farbror Folke Kolja Taikons album. Han och hans fru Maja var med under hela inspelningen och fotade samtidigt lite för det egna arkivet.

MIAS MATSIDOR

Saras spenatgnocchi

Den här gången är det Sara Vergari från Italien som tillrett ett av sina favoritrecept. Givetvis blir det någon form av pasta!

Det här behöver du till 6 personer:

- 1 kg gammalt vitt bröd
- 8 dl mjölk
- 750 g hackad spenat
- 4 msk olivolja
- 2 st gul lök
- 3 st ägg
- 3 dl mjöl
- 2 dl riven parmesanost
- 500 g smör
- 1 kruka salvia
- Salt och peppar efter smak

Gör så här:

Skär brödet i små tärningar. Om skorpan är för hård så måste den tas bort. Lägg brödtärningarna i en stor skål och håll försiktig ner lite mjölk. Håll inte i all mjölk med en gång, utan se hur mycket mjölk brödet suger i sig. När brödet är mättat behövs inget mer. Arbeta sedan brödet med händerna tills det har blivit som en fast massa. Hacka lök och fräs med olivolja i en stekpanna. När löken är mjuk lägg i den urkrämda spenaten och stek med. Lägg ägg, parmesanost,

salt och peppar i skålen med brödet. Rör om ordentligt. Lägg i den stekta spenaten och löken. Arbeta ihop till en smidig smet. Arbeta nu in mjölet lite i taget. Tillsätt mjöl tills du känner att smeten har blivit ganska fast.

Forma smeten till gnocchi med två skedar och lägg ner dem i rikligt saltat kokande vatten.

Så fort de kommer upp till yta är de färdiga, ta då upp dem med en hålslev.

Smält smöret tillsammans med salvia i en stekpanna, lägg i gnocchin och låt de ta smak av kryddsmöret.

Smaklig måltid!

La Saraski Gnocci

Kadjá dáta čiravél e Sara Vergari ánda e Italia, jekh xabén so si lake but drágo. Gado xebén si vrodisar jekh pasta.

Gadó trubúl 6 ženénge

1 kilóvo	puranó parnó manřó
8 dl	tud
750 gr	xurdó spenat
4 bare řojá	oliviásko vulój
2	purumá
3	anřé
3 dl	ařó
2 dl	řangló čirál pamesáno
50 gr	čil
Jekh	drez salvia
Lon thaj pipéri sar tumé kamén	

Ker gadjá:

Šin o manřó ánde cigné kotorá. Te si le manřesko koša zuralo, šin la telé. Tho o šindó manřó ánde jekh baró čaró, šor pe lokés o tud oprál pa o manřó. Na šor o tud ánda jekh dáta. Dikh sóde trubúl te činžarés o manřó. Kana činžardan o manřó či maj trubúl tud. Ličar o manřó le vasténsa te anklél sar jekh zuraló xumér. Šin le purumá ánde cigné kotorá thaj pek vulújésa ánde jekh tipsía. Kána o purúm kovliló maj tho andré o xalado spenáto, thaj pek ánde jekh than.

Akaná šor andré le anřé, o čirál, lon thaj pipéri ándo manřó. Hamisár mištó. Maj šor andré o purúm thaj o spenáto ándo manřó, hamisár mišto ánde jekh than. Maj šor andré o ařó čiřa pe čiřa te anklél o xumér thuló thaj čiřa zuraló.

Akaná fomisár o xumér dujé řojénsa te anklél sar le gnocchi thaj muk te čirón ándo londó čiradó paj. Kána vázden pe opré katár o fúndo la tigajáko, atúnči gata le, sa gadea sar kana čiraves le galúški. Vázde le gnocchi avrí katár o paj te šučón čiřa. Bilar o čil ánde tipsía, šor andré le gnocchi thaj pek ánde jekh than la salviása te lel gusto katár o čil.

Xan pe sastimasa

POSTTIDNING B

É Romani Glinda
Egnahemsvägen 58
se-141 37 Huddinge
Sweden

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som arbetar för lika rättigheter och möjligheter och mot diskriminering.

**diskriminerings
ombudsmannen**

Anmäl diskriminering till DO

DO arbetar för att diskriminering inte ska förekomma i samhället. Genom att anmäla diskriminering till DO gör du tre bra saker:

1. Du ger dig själv möjlighet att få upprättelse för den kränkning som du utsatts för.
2. Du bidrar till att synliggöra diskrimineringen.
3. Din anmälan kan bidra till att andra inte behöver utsättas för samma sak som du.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.
Upplysningen har följande öppettider:

- Måndag och fredag 9.30-11.30
- Tisdag och onsdag 13.00-15.00

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se
Mer information hittar du på www.do.se